



O DISKRIMINACIJI

Priročnik za novinarke in novinarje

0,00€



O DISKRIMINACIJI

Priročnik za novinarke in novinarje

PROJEKT

PRIME -
Protidiskriminacijsko
izobraževanje za medije in
enakost

VODJA PROJEKTA

Neža Kogovšek

PROJEKTNA SKUPINA

Jasminka Dedić
Mojca Frelj
Živa Humer
Saša Panič
Boštjan Vernik
Špela Stare
Lana Zdravković

O DISKRIMINACIJI

Priročnik za novinarke in novinarje

AVTORICI

Neža Kogovšek in
Brankica Petkovič

UREDNIK

Roman Kuhar

LEKTORICA

Amelia Kraigher

DESIGN

ID studio

NASLOVNA STRAN

Karlo Medjugorac
Miha Mally (fotografija)

TISK

Peklaj Stane s. p.

NAKLADA

500 izvodov

IZDAJATELJ IN NOSILEC**AVTORSKIH PRAVIC**

Mirovni inštitut,
Metelkova 6,
1000 Ljubljana

IZID KNJIGE SO OMOGOČILI

Evropska komisija
Ministrstvo RS za delo,
družino in socialne zadeve
Open Society Institute



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO,
DRUŽINO IN SOCIALNE ZADEVE



2007 – European Year
of Equal Opportunities for All

CIP

Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.647.82

KOGOVŠEK, NEŽA

O diskriminaciji : priročnik za novinarke in novinarje /
[avtorici Neža Kogovšek in Brankica Petkovič]. - Ljubljana :
Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične
študije, 2007

ISBN 978-961-6455-47-3

1. GL. STV. NASL. 2. PETKOVIČ, BRANKICA

235425024

Za vsebino te
publikacije odgovarja
izključno izdajatelj
Mirovni inštitut in se
je v nobenem primeru
ne sme tolmačiti kot
odraz stališč Evropske
komisije.

UVOD	5
KAJ JE DISKRIMINACIJA	8
Začetki boja proti diskriminaciji	8
Ranljive skupine in osebne okoliščine	10
Pomembni pojmi	11
Diskriminacija	11
Segregacija	12
Marginalizacija	12
Integracija	13
Enakopravnost in enako obravnavanje	13
Pozitivna diskriminacija (pozitivni ukrepi)	14
Oblike diskriminacije	15
Neposredna diskriminacija	15
Posredna diskriminacija	16
Institucionalna diskriminacija	17
Multipla ali večplastna diskriminacija	18
Nadlegovanje	19
Viktimizacija ali povračilni ukrepi	21
Etnično profiliranje	21
Sovražni govor in svoboda govora	22
Dajanje navodil za diskriminacijo	24
Razlogi za diskriminacijo	25
Stereotipi in predsodki	25
Posledice diskriminacije	28
PREPOVED DISKRIMINACIJE IN PRAVNA SREDSTVA	30
Zakaj je diskriminacija prepovedana?	30
Mednarodni zgodovinski vidik prepovedi diskriminacije	30
Zakonodaja Evropske unije	32

Direktive o enakih možnostih moških in žensk	33
Direktive o prepovedi diskriminacije glede na državljanstvo držav članic EU	34
Direktiva o prepovedi diskriminacije pri zaposlovanju	35
Direktiva o prepovedi diskriminacije na osnovi narodnosti ali rase	35
Slovenska zakonodaja	36
Pravna sredstva in pristojni organi v primeru diskriminacije	44
Zagovornica načela enakosti (Urad za enake možnosti)	44
Urad varuha človekovih pravic	45
Področni inšpektorati	46
Sodišča (civilno, delovno in socialno, kazensko, upravno, ustavno)	46
Mednarodne institucije	47
Evropska komisija	47
Sodišče Evropske skupnosti	48
Odbor neodvisnih strokovnjakov pri Svetu Evrope	48
Komisar Sveta Evrope za človekove pravice	48
Odbori pri Organizaciji Združenih narodov	48
Evropsko sodišče za človekove pravice	50
 MEDIJI IN DISKRIMINACIJA	 51
 Mediji o diskriminaciji	 51
Diskriminacija v medijih	53
Medijska politika	55
Evropska zakonodaja	56
Slovenska zakonodaja	58
Institucionalni okvir	60
Medijski inšpektor	60
Programski svet RTV Slovenija	60
Varuh pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija	61
Novinarsko častno razsodišče	61
oglaševalsko razsodišče	61
Spodbujanje uresničevanja načela enakih možnosti v medijski industriji	62

UVOD

Leta 1900 so v mestu Montgomery v ameriški zvezni državi Alabama sprejeli odlok o ločevanju belcev in črncev na mestnih avtobusih. Prve štiri vrste sedežev so pripadale belcem, preostali sedeži pa temnopoltim potnikom, ki so predstavljali večino, 75 odstotkov vseh potnikov na mestnih avtobusih. Če je bil sprednji del avtobusa prazen, so črnci lahko sedeli v srednjem delu, če pa so bile prve štiri vrste zasedene, so se morali premakniti v zadnji del ali celo zapustiti avtobus, če v njem ni bilo več prostora. Vozniki so namreč imeli pravico, da so znak, kje se začne črnski del avtobusa, poljubno premikali. Skrbeli so za to, da so vsi belci sedeli. Črnici tudi niso smeli vstopati skozi prva vrata. Tam so le plačali vozovnico, potem pa so morali izstopiti in ponovno vstopiti skozi zadnja vrata.

Prvega decembra 1955 je na enega od mestnih avtobusov vstopila črnka Rosa Parks, ki se je vračala z dela. Usedla se je v peto vrsto, tik za sedeži, ki so bili rezervirani za belce. Čez nekaj postaj se je belski del avtobusa napolnil in voznik je zato premaknil znak, ki je odmerjal prostor med črnskim in belskim delom avtobusa. Znak je postavil tik za Roso Parks in ji rekel, naj se preseli v zadnji del avtobusa. Ona pa se je temu uprla in vztrajala na svojem sedežu. Voznik je zato poklical policajja, ki je Roso Parks aretiral. Pozneje so ji sodili in jo tudi obsodili zaradi kršenja javnega reda in nespoštovanja lokalnega predpisa.

Po aretaciji Rose Parks so se v Montgomeryju zbrali predstavniki in predstavnice črncev, ki jih je vodil Martin Luther King. Dogovorili so se, da bodo zaradi aretacije Rose Parks bojkotirali javni promet. Črnska skupnost v Montgomeryju se ni vozila z avtobusi več kot leto dni, zato je

morala avtobusna družba ukiniti nekaj prog. Bojkot je avtobusno družbo prizadel tudi v finančnem smislu, saj so prodali veliko manj vozovnic. Po dobrem letu so v Montgomeryju spremenili rasistično zakonodajo in črncem dovolili, da avtobusne sedeže zasedajo enako kot belci.

Osmega junija 2001 je v stari Ljubljani potekal festival literature in glasbe Živa književnost. Tistega večera je kanadski gejevski pesnik Jean Paul Daoust zbranemu občinstvu predstavljal svoje delo. Po koncu literarnega večera ga je Brane Mozetič povabil na pijačo v lokal Café Galerija v Mestni galeriji. Pred vhodom v lokal ju je ustavil varnostnik in jima preprečil vstop rekoč, da lokal ni za *take vrste ljudi*. Besede so seveda merile na homoseksualce. Dodal je še, da ima navodila, naj »take vrste ljudi« ne spušča v lokal. Brane Mozetič je o dogodku obvestil gejevsko in lezbično skupnost. V sporočilu je cinično predlagal, naj lokali v bodoče izobesijo napise: Vstop pedrom, lezbijkam in psom prepovedan.

Aktivisti in aktivistke gejevskega in lezbičnega gibanja so zaradi tega dogodka organizirali protestno akcijo počasnega pitja mineralne vode. Teden dni po dogodku je nekaj več kot štirideset ljudi zasedlo večji del vrta lokala Café Galerija. Vsak je naročil le deciliter mineralne vode in jo pil dve uri. Protest so ponovili tudi naslednji teden, v začetku julija 2001 pa so organizirali protestno manifestacijo proti nestrpnosti, ki je danes poznana kot vsakoletna prireditev Parada ponosa.

To, kar so doživeli Rosa Parks, Jean Paul Daoust in Brane Mozetič, je bila diskriminacija. Prva je bila diskriminirana zaradi barve kože, druga dva zaradi spolne usmerjenosti. Mnogi so tarča diskriminacije zaradi najrazličnejših osebnih lastnosti.

Priročnik, ki ga držite v rokah, je namenjen predvsem novinarkam in novinarjem. V njem vam predstavljamo različne oblike diskriminacije, pa tudi druge oblike socialnega, kulturnega in političnega izključevanja, ki so diskriminaciji sorodne ali se z njo prepletajo. Knjižica je priročna zbirka kratkih predstavitev domačih in mednarodnih priporočil, dekla-

racij in zakonov, na osnovi katerih si prizadevamo za boj proti diskriminaciji. Zadnji del priročnika se osredotoča na diskriminacijo v medijih in medijske reprezentacije diskriminacije.

Priročnik je nastal v okviru evropskega leta enakih možnosti za vse. Razlog zanj pa je preprost: proti diskriminaciji se lahko borimo šele potem, ko jo poznamo in prepoznamo. *Vedeti* predstavlja prvi korak do enakih možnosti za vse. In vloga medijev je v boju proti diskriminaciji neprecenljiva.

KAJ JE DISKRIMINACIJA

ZAČETKI BOJA PROTI DISKRIMINACIJI

Zgodovina dvajsetega stoletja je prepetena z najrazličnejšimi oblikami diskriminacije. In uvodna zgodba je njen eklatanten primer. V Združenih državah Amerike so že v devetnajstem stoletju veljali diskriminatorni predpisi, ki so uzakonjali segregacijo temnopolnih prebivalcev, jim omejevali možnost udeležbe na volitvah in jim odtegovali pravico do sredstev, potrebnih za ekonomski in socialni razvoj. Z njimi je primerljiva tudi sistemska diskriminacija, vpisana v politiko apartheida v Južnoafriški republiki, ki je bila odpravljena šele v devetdesetih letih dvajsetega stoletja. Njen najgrozovitejši primer pa je politika genocida in sistemskega uničevanja celih družbenih skupin v času pred in med drugo svetovno vojno, v kateri so bili žrtve diskriminacije pripadniki judovske vere, romske in slovanskih narodnosti, pa tudi homoseksualci, invalidi in drugi.

Ti primeri dokazujejo, da diskriminacija ni le posamičen pojav, ampak lahko zadobi grozljive razsežnosti. Mnoge države in mednarodne skupnosti si zato na različne načine prizadevajo odpraviti vse, tudi neznane pojavnne oblike diskriminacije. Tako je na primer mednarodna skupnost v času apartheida izolirala Južnoafriško republiko: države so z njo prekinile ekonomske odnose, njihovim športnikom niso dovolili nastopiti na mednarodnih športnih tekmovanjih in podobno. Na ta način je mednarodna skupnost jasno sporočila, da ne podpira njihove diskriminatorne politike. Žal pa lahko boj za človekove pravice podleže ekonomskim in drugim interesom držav, ki so v določenih primerih pomembnejši od nediskriminatorne politike.

V teh primerih odigrajo pomembno vlogo civilno-družbena gibanja, ki opozarjajo na diskriminacijo. Ena od najbolj prepoznavnih je gotovo ameriško gibanje za državljanske pravice, ki se je razvilo v boju proti ameriški rasistični politiki. To gibanje je pozneje predstavljalo vzor številnim drugim gibanjem proti diskriminaciji in za človekove pravice.

Najenostavneje lahko rečemo, da diskriminacija pomeni slabšo ali manj ugodno obravnavanje določene osebe zaradi kakšne od njenih osebnih okoliščin. Rosa Parks je bila v slabšem položaju zaradi barve svoje kože. Samo zaradi tega na avtobusu ni smela sedeti tam, kjer je želela. Jean Paul Daoust in Brane Mozetič nista smela vstopiti v lokal samo zaradi tega, ker sta geja.

Nobena družba ni imuna pred diskriminacijo. Številni ljudje so neenako obravnavani na podlagi svoje rase, barve kože, spola, spolne usmerjenosti, starosti, jezika, vere, zdravstvenega stanja, invalidnosti, izobrazbe, gmotnega stanja, družbenega položaja in drugih osebnih okoliščin. Pri krajšani so za enakopravno priznanje, uživanje in uresničevanje pravic ali enakopravno opredeljevanje dolžnosti na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in drugih področjih družbenega življenja.

Diskriminacija omejuje svobodo ljudi. Omejuje jih pri razvijanju njihovih sposobnosti, pri samouresničevanju. Prispeva k občutkom ponižanosti, prizadetosti in nemoči. S tem pa je prizadeta tudi širša družba; otežkočanje in onemogočanje razvijanja posameznikovih talentov vpliva na produktivnost, konkurenčnost in gospodarstvo. Zaradi diskriminacije se večajo socialne neenakosti, spodkopava se socialna vključenost in solidarnost. Vse to lahko ogrozi politično stabilnost družbe, vodi v nemire, upore in vojne.

Ameriška političarka Shirley Chisholm, prva temnopolta ženska, ki je dobila sedež v ameriškem kongresu, je dejala: »Protičrnska, proti-ženska stališča in sploh vse oblike diskriminacije so enake isti stvari – antihumanizmu.« To spoznanje je ključno; diskriminacija namreč

pomeni globoko nepravilno ravnanje, ki grobo krši človekovo osebno dostojanstvo.

Preden se seznanimo s predpisi, ki prepovedujejo diskriminacijo, in z načini preprečevanja in odpravljanja diskriminacije, si pogledjmo pojavne oblike diskriminacije in pojme, ki so neposredno povezani z njo.

RANLJIVE SKUPINE IN OSEBNE OKOLIŠČINE

Razlikovanje samo po sebi ni sporno. Nasprotno, ljudje si pogosto prizadevamo, da bi se razlikovali od drugih, da bi izstopali in bili vidni. Razlikovanje postane družbeno nesprejemljivo, ko brez razloga temelji na posameznikovi osebni okoliščini. Takrat razlikovanje postane diskriminacija. Osebnosti okoliščine, na podlagi katerih je diskriminacija prepovedana, so določene z nacionalno in evropsko zakonodajo ter s številnimi mednarodnimi dokumenti. Med osebnosti okoliščine prištevamo spol, starost, raso ali etnično pripadnost, vero, politično ali drugo prepričanje, invalidnost in spolno usmerjenost, poleg tega pa še gmotno stanje, izobrazbo, družbeni položaj, zdravstveno stanje, (ne)zaposlenost, rojstvo, jezik, stan, družinski status in podobno. Osebnosti okoliščine so torej tiste osebnosti lastnosti, ki si jih človek ne izbere, se z njimi rodi ali pa jih ne more spremeniti oziroma se jim zlahka odreči.

Vsakdo lahko postane žrtev diskriminacije, vendar pa osebnosti okoliščine opredeljujejo posamezne skupine ljudi, ki so v družbah najbolj ranljive. To so tiste skupine, ki so diskriminaciji še posebej izpostavljene in zaradi tega obstaja večja verjetnost, da bodo tudi dejansko postale njene žrtve.

V primeru spola so ženske navadno ranljivejša skupina, vendar to ne pomeni, da moški ne morejo biti diskriminirani na osnovi spola. V primeru starosti so ranljiva skupina starejši ljudje, ki so lahko na primer žrtve socialne izključenosti. Med ranljive skupine pogosto štejemo tudi

mlade. Rasa, etnična pripadnost, vera in jezik so osebne okoliščine, ki v ranljivo skupino postavljajo predvsem predstavnice in predstavnike (rasnih, etničnih, verskih, jezikovnih) manjšin znotraj določene družbe. Ranljivo skupino predstavljajo tudi invalidi, ki so lahko diskriminirani zaradi svoje invalidnosti. V ranljive skupine glede spolne usmerjenosti kot osebne okoliščine uvrščamo predvsem lezbijke in geje, pa tudi biseksualce in transseksualce. Gmotno stanje, izobrazba in nezaposlenost so osebne okoliščine, ki so pogosto povezane, tvorijo pa izjemno ranljivo skupino ljudi, ki je pogosto izključena iz procesov odločanja ter dostopa do izobrazbe, dobrin ali storitev, ki so sicer na voljo v družbi. Ranljive skupine lahko na podoben način predstavljajo tudi članstva v sindikatih, političnih strankah ali društvih, pripadnost določenemu družbenemu stanu, družinski status, bolezen, zunanji videz in tako naprej.

POMEMBNI POJMI

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je pojem, ki se pogosto napačno uporablja za označevanje vsakršnega kršenja pravic. Vendar je diskriminacija kršenje točno določene pravice, to je pravice do enakega obravnavanja na vseh področjih, kot so zaposlovanje, izobraževanje, dostop do dobrin in podobno. Če sta dve osebi v trgovini postreženi na različen način samo zaradi tega, ker ena od njiju nosi naglavno ruto, potem je to diskriminacija. Res pa je, da je kršitev enakega obravnavanja ali diskriminacija pogosto prepletena tudi s kršitvami drugih pravic.

Diskriminacijo lahko povzroča aktivno ali pasivno ravnanje; v prvem primeru storimo dejanje, ki nekoga diskriminira, v drugem pa opustimo določeno ravnanje, ki bi diskriminacijo lahko preprečilo. Do diskriminacije lahko pride tudi v primerih, ko so različne osebe ali skupine obravnavane enako, pri tem pa niso upoštevane medsebojne razlike, ki zahtevajo drugačno obravnavo. Evropsko sodišče za človekove pravice je na

primer v primeru *Thlimmenos proti Grčiji* razsodilo, da je prišlo do diskriminacije, ker pritožnik ni bil imenovan na delovno mesto revizorja zaradi obsodbe v preteklosti. Obsojen je bil zaradi nepokorščine, ker kot Jehova priča ni pristal na nošenje vojaške uniforme. Sodišče je ugotovilo, da »ni bilo nobenega objektivnega in razumnega razloga, da so pritožnika obravnavali enako kot druge osebe, obsojene za huda kazniva dejanja«. V skladu s sodno obrazložitvijo obsodba zaradi zavrnitve nošenja vojaške uniforme iz verskih ali filozofskih razlogov namreč ne more pomeniti nepoštenosti in moralne sprevrženosti, ki bi lahko zmanjševala storilčevo sposobnost za opravljanje poklica revizorja.

SEGREGACIJA

Posebna oblika diskriminacije je segregacija, ki je lahko tudi posledica diskriminacije. Segregacija pomeni, da je (ranljiva) skupina ljudi, ki jo povezuje določena osebna okoliščina (na primer etnična pripadnost ali socialni položaj) ločena oziroma segregirana od dominantne družbene skupine na določenem področju družbenega življenja. S segregacijo je za takšno skupino ljudi ustvarjeno okolje, ki je ločeno od okolja drugih ljudi, v katerem imajo dostop samo do svojega načina življenja ter samo do svojega jezika, pogosto pa tudi samo do dobrin in storitev, ki so na voljo le v njihovi skupnosti. Pri tem pogosto nimajo dostopa do jezika, kulture in načina življenja, ki so na voljo dominantni družbeni skupini. Primera segregacije sta ločevanje romskih otrok od neromskih v šolskih razredih in naseljevanje manjšinskih skupnosti v geta, tudi v primerih, ko ne gre za namerno naseljevanje, ampak je segregacija zgolj rezultat diskriminatornih politik države in lokalnih skupnosti.

MARGINALIZACIJA

Marginalizacija je posledica diskriminacije, pomeni pa izključenost osebe ali skupine iz družbe oziroma odrinjenost na rob družbe. Marginalizirane skupine imajo otežen ali onemogočen dostop do dobrin (na primer stanovanj), storitev (na primer zdravstvenih storitev) in predvsem

do uresničevanja pravic (na primer pravica do enakih možnosti pri zaposlovanju). Pojem marginalizacije lahko razumemo v fizičnem smislu, na primer v primeru romskih vasi brez infrastrukture in dostopa do šol, trgovin in zdravstvenih domov, lahko pa pomeni tudi odrinjenost na rob družbe v simbolnem smislu.

INTEGRACIJA

Nasprotje marginalizacije je integracija. Integracija pomeni vključenost osebe ali skupine oseb v večinsko družbo tako, da ji je omogočen enak dostop do zaposlitve, stanovanj, zdravstvenih storitev, šolanja in načina življenja, ki je na voljo večinskemu prebivalstvu. Integracija hkrati pomeni, da ima posameznik ali skupina možnost, da goji tudi svojo kulturo, svoj jezik in svoj način življenja, če tako želi. Za integracijo so potrebni ne le čim večja odsotnost diskriminacije, temveč tudi posebni ukrepi, s katerimi posameznikom in skupinam omogočimo integracijo in enake možnosti participacije v družbi. Primer bolj ali manj uspešne integracije predstavljajo Romi v Prekmurju, primer uspešnega prizadevanja za integracijo pa občina Krško, ki je odkupila zemljišča, na katerih so si Romi na črno postavili bivališča. Zemljišča bo po ugodni in dostopni ceni prodala lastnikom že obstoječih hiš ter omogočila njihovo legalizacijo. Za integracijo je pomembna tudi politična participacija družbenih skupin, ki predstavlja osnovo za njihovo vključenost v proces odločanja.

ENAKOPRAVNOST IN ENAKO OBRAVNAVANJE

Pojem diskriminacije je opredeljen kot nasprotje enakosti, enakopravnosti, enakega obravnavanja ali enakih možnosti. Izbira pravega pojma za označitev nasprotja diskriminacije je odvisna od tega, ali imamo v mislih pravno (formalno) ali dejansko enakost. Pravna ali formalna enakost pomeni, da smo pred zakonom vsi enaki, da imamo enake pravice in obveznosti, da imamo pravico do enakega varstva svojih pravic ter da smo enako obravnavani. Pravno enakost zato imenujemo tudi enako-pravnost, kar pa ni nujno enako dejanski enakosti.

POZITIVNA DISKRIMINACIJA (POZITIVNI UKREPI)

Da bi dosegli dejansko enakost določenih skupin ljudi glede na dominantno družbeno skupino, je pogosto potrebno storiti več kot le zagotoviti enakopravnost. Za ranljive skupine, ki so zaradi osebnih okoliščin, kot sta na primer materni jezik ali etnično poreklo, bolj izpostavljene diskriminaciji, države navadno zagotovijo dodatno (posebno) varstvo. To pomeni, da jim omogočijo stalno uživanje posebnih, dodatnih pravic, ki so določene z ustavo ali zakoni in jim s tem zagotavljajo enake možnosti participacije v družbi. Tako varstvo imenujemo pozitivna diskriminacija ali pozitivni ukrepi, saj takšnih posebnih pravic pripadniki večine nimajo. Nekateri menijo, da je pojem pozitivna diskriminacija problematičen, ker nobena diskriminacija ne more biti pozitivna ali zaželena. Pozitivni ukrepi so bolj sprejemljiva oznaka za posebne oziroma dodatne pravice.

Slovenska ustava v 11. in 64. členu uvaja pozitivne ukrepe za madžarsko in italijansko narodno skupnost; zagotavlja jima uživanje dodatnih pravic glede uporabe lastnega jezika kot uradnega jezika na območjih, kjer živita. Omogoča jima šolanje v lastnem jeziku, politično zastopanost v predstavniških telesih in podobno, vendar v tem primeru že govorimo o manjšinski zaščiti, ki je posebno pravno področje, katerega podrobnejša analiza presega namen tega priročnika. Nekaj pozitivnih ukrepov je namenjenih tudi romskim skupnostim. Romi imajo pravico do politične participacije v občinskih svetih, kjer imajo svojega predstavnika, v šolah je zagotovljena dodatna učna pomoč za otroke, ki ne obvladajo slovenskega jezika v zadostni meri in podobno.

Pozitivni ukrepi so možni tudi na drugih področjih in so lahkočasne narave. Vpeljani so lahko tako v javnem kot v zasebnem sektorju, sprejemajo pa jih lahko tako državni organi in lokalne skupnosti ter nosilci javnih pooblastil (šole, zavodi, zdravstvene ustanove) kot tudi podjetja, nevladne organizacije in drugi. Njihov namen je preprečevati ali poravnati krivice, ki so jih določene skupine doživele v preteklosti. Če posa-

mezne skupine na primer nikoli niso bile zaposlene v določenih poklicih, lahko država s pozitivnimi ukrepi zagotovi njihovo usposabljanje za opravljanje tovrstnih poklicev. Primer pozitivnega ukrepa v Sloveniji je *Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov*, ki s pomočjo kvotnega sistema vzpodbuja njihovo zaposlovanje.

OBLIKE DISKRIMINACIJE

Poznamo več oblik diskriminacije, več načinov diskriminiranja. Najpogosteje govorimo o neposredni in posredni diskriminaciji, poznamo pa tudi institucionalno in multiplo diskriminacijo ter različne pojavne oblike diskriminacije, kot so nadlegovanje, dajanje navodil za diskriminacijo, viktimizacija, etnično profiliranje, sovražni govor in podobno.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Romkinja, dijakinja ene od srednjih šol v Murski Soboti, se leta 2004 ni udeležila maturantskega plesa, ker so starši njenih sošolcev šoli sporočili, da jih na svečani dogodek ne bo, če bodo tam tudi ona in njena družina.

V opisanem primeru je bila Romkinja neposredno ali direktno diskriminirana. Obravnavali so jo neenako oziroma manj ugodno, kot bi jo, če ne bi bila Romkinja. Primeri neposredne diskriminacije so pogosti na področjih zaposlovanja, šolanja, pri dostopu do storitev in vključevanju v družbeno življenje.

2. odstavek 4. člena

Neposredna diskriminacija zaradi osebne okoliščine obstaja, če je oseba zaradi te osebne okoliščine *bila, je ali bi lahko bila* v enakih ali podobnih situacijah obravnavana manj ugodno kot druga oseba.

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Na eni od slovenskih osnovnih šol so starši nasprotovali skupnemu poučevanju slovenskih in romskih otrok. Menili so, da je na šoli preveč romskih otrok. Ravnatelj je o naraščajočih nesoglasjih obvestil Ministrstvo za šolstvo in šport. Ministrstvo je problem rešilo tako, da je v sodelovanju s šolo oblikovalo poseben model izobraževanja, ki pri pouku nekaterih predmetov med drugim omogoča oblikovanje več skupin učencev. Skupine se oblikujejo glede na uspešnost učencev pri posameznih predmetih.

Opisani model izobraževanja je primer posredne diskriminacije. Diskriminacija se lahko pojavi tudi ob uporabi takšnih, navidez nevtrálnih kriterijev ali meril, ki so enaki za vse, v praksi pa se izkaže, da imajo ta merila diskriminatoren učinek na določene ljudi ali skupine, ki so nesorazmerno prizadete v primerjavi z drugimi.

V navedenem primeru je znanje učencev na videz nevtrálno merilo, ki pa romske učence (ti so po vseh okoliščinah v enakem položaju kot slovenski) postavlja v manj ugoden položaj, saj je v nižjih razredih za njih (ne)uspeh odločilno njihovo slabše znanje slovenskega jezika. Rezultat modela pokaže, da so v slabši skupini zbrani skoraj izključno romski otroci, kar zmanjšuje njihovo motivacijo za učenje, ustvarja nižje kriterije, ki jih morajo doseči, zmanjšuje možnost interakcije z neromskimi otroki, s tem pa zmanjšuje možnost, da bi se bolje naučili slovenskega jezika in bili v šoli uspešnejši. Zato tak model povzroča segregacijo romskih otrok.

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja

3. odstavek 4. člena

Posredna diskriminacija zaradi osebne okoliščine obstaja, če na videz nevtrálne določbe, merila ali ravnanje v enakih ali podobnih situacijah in pogojih postavljajo ali bi lahko postavljale osebo z določeno osebno okoliščino v manj ugoden položaj kot druge osebe, razen če te določbe, merila ali ravnanja objektivno upravičujejo legitični namen in če so sredstva za doseganje tega cilja primerna in potrebna.

Primeri posredne diskriminacije so pogosti tudi pri zaposlovanju. Zeh-teva po odličnem znanju slovenskega jezika kot pogoju za zaposlitev je posredno diskriminatorna, če odlično poznavanje slovenskega jezika ne predstavlja odločilne poklicne zahteve, saj so iskalci zaposlitve, ki slovenskega jezika ne obvladajo popolnoma – na primer tujci in pripadniki etničnih ali jezikovnih manjšin –, s tem postavljeni v manj ugoden položaj. Takšen pogoj je sprejemljiv le za poklice ali zaposlitve, kjer je tekoče znanje slovenščine odločilna, ključna poklicna zahteva (na primer radijski napovedovalec), in v skladu z načelom prepovedi diskriminacije ne pomeni posredne diskriminacije.

INSTITUCIONALNA DISKRIMINACIJA

Leta 2005 je bil v Sloveniji sprejet *Zakon o registraciji istospolnih partnerskih skupnosti*. Zakon vzpostavlja razliko na osnovi spolne usmerjenosti med raznospolnimi in istospolnimi pari. Medtem ko se prvi lahko poročijo, se drugi lahko registrirajo. Zakon istospolnim partnerjem zagotavlja manj pravic kot raznospolnim partnerjem, hkrati pa so te pravice tudi drugače urejene. Raznospolnima partnerjema se prav-zaprav sploh ni potrebno poročiti, da bi na osnovi svoje zveze uveljavljala pravice, saj zakon zunajzakonsko skupnost moškega in ženske izenačuje z zakonsko zvezo. Takšna ureditev pa za istospolne partnerje ne velja.

Institucionalna diskriminacija izhaja iz sistemske ureditve, zakonskih predpisov, politik ali praks državnih organov in institucij, zato praviloma prizadene večje število ljudi ali celo vse pripadnike neke skupine. Institucionalna diskriminacija predstavlja nasprotje posameznim dejanjem diskriminacije (imenovanim individualna diskriminacija), saj poteka na sistemski ravni.

Poleg *Zakona o registraciji istospolnih partnerskih zvez* lahko kot primer institucionalne diskriminacije omenimo tudi pomanjkljive ureditve, ki določenim družbenim skupinam otežkočajo ali celo onemogočajo uveljavljanje pravic. Taka primera sta slaba dostopnost prostorov, dobrin in storitev za invalidne osebe (pomanjkanje dvigal, klančin, napisov v

Braillovi pisavi, zvočnih zapisov) ter nedostopnost medijskih vsebin v jeziku pripadnikov nepriznanih manjšin v Sloveniji. Te so zagotovljene le madžarski in italijanski narodni skupnosti in deloma romski etnični skupnosti, ne pa tudi vsem drugim etničnim manjšinam. Našteti primeri sodijo na področje sistemskih ureditev, katerih namen praviloma ni diskriminacija ali škodovanje (lahko pa tudi), vendar kljub temu povzročajo diskriminatorne učinke.

Institucionalno diskriminacijo nekateri imenujejo sistemska diskriminacija, strukturna diskriminacija ali institucionalizirana diskriminacija. Čeprav poskušajo vzpostaviti razlike med temi pojmi (predvsem v smislu prisotnosti ali odsotnosti namena diskriminacije v določeni sistemski ureditvi), je razlikovanje med navedenimi oblikami diskriminacije za prakso manj pomembno.

MULTIPLA ALI VEČPLASTNA DISKRIMINACIJA

Nekatere Romkinje na Madžarskem so prisilno sterilizirali, da bi imele manj otrok. Enako se je zgodilo nekaterim invalidkam, zato da sploh ne bi imele otrok. Sterilizaciji niso bile podvržene ženske nasploh, ampak samo dve skupini žensk. Pri Romih in invalidih moškega spola vazektomije niso izvajali.

Madžarske Romkinje in invalidke so bile žrtve multiple ali večplastne diskriminacije. To pomeni, da niso bile diskriminirane le na osnovi ene osebne okoliščine, pač pa več osebnih okoliščin (kot ženske in kot Romkinje oziroma kot ženske in kot invalidke).

Multipla diskriminacija, ki jo nekateri označujejo tudi z izrazom interseksijska ali presečna diskriminacija, je tista, pri kateri več razlogov razlikovanja deluje skupaj in istočasno. Za posameznika/posameznico ustvarja novo situacijo oziroma presek, ki je kombinacija več osebnih okoliščin hkrati. Multipli diskriminaciji so zato izpostavljene ranljive skupine znotraj ranljivih skupin, na primer starejši invalidi in invalidke, invalidni otroci in mladostniki ali invalidni pripadniki manjšin. Pri multipli dis-

kriminaciji ima spol posebno vlogo, saj so ženske pripadnice določenih skupin na mnogih področjih bolj izpostavljene diskriminaciji kot moški. Obstajajo pa tudi področja, kjer so moški pogostejše žrtve diskriminacije. Tak primer so mladi moški, pripadniki etničnih manjšin, ki so pogostejše žrtve policijskega nasilja kot ženske.

NADLEGOVANJE

Zdravnik se je pritožil vodstvu ene izmed slovenskih bolnišnic zaradi svojega predstojnika, ki ga je rasistično napadal in javno poniževal. Njegovim ponižujočim opazkom je bil izpostavljen, kadar je izrazil svoje (strokovno) nestrinjanje. Predstojnik je v napadih izpostavljajl njegov izvor, domnevno muslimansko veroizpoved in besedno zvezo »vem, kakšni ste Arabci«. Zaradi posledic tega ravnanja je bil zdravnik na bolniškem dopustu.

Nek fant se je v nedeljo ponoči vračal iz kluba K4, kjer so nedeljski večeri že vrsto let namenjeni gejem in lezbijkam. Na poti do avtobusne postaje se je ustavil v prodajalni s hitro hrano. Tam so bili prodajalec in dva moška, ki sta ga kmalu po vstopu vprašala, če se vrača iz K4. Ker je potrdil, sta ga takoj označila za »pedra« in ga začela verbalno zasmehovati, potem pa groziti, da je treba »pedre preteptsti«. Če se v zaplet ne bi vmešal prodajalec, ki je od moških zahteval, da zapustita prodajalno, bi verjetno prišlo do fizičnega nasilja.

1. odstavek 5. člena

Nadlegovanje je nezaželeno ravnanje, temelječe na kateri koli osebni okoliščini, ki ustvarja zastrašujoče, sovražno, ponižujoče, sramotilno ali žaljivo okolje za osebo ter žali njeno dostojanstvo.

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja

Nadlegovanje je oblika diskriminacije, do katere je prišlo v obeh opisanih primerih in pomeni zmerjanje, šikaniranje, zbijanje šal ali podajanje neprijetnih opazk na račun neke osebne okoliščine. Kdaj določeno ravnanje postane nadlegovanje, je odvisno od subjektivnega dojemanja

žrtve. Medtem ko lahko pripomba na račun etnične pripadnosti ali šala na račun homoseksualcev za določeno osebo vzbudi ponižujoče, sramotilno ali žaljivo okolje, pa koga drugega sploh ne zmoti. Zato mora žrtev svoj občutek izraziti, da se kršitelj zave, katera njegova ravnanja učinkujejo kot nadlegovanje. Nadlegovanje je diskriminatorno, če imajo šala, pripomba in podobno dokazljivo zastrašujoč, sovražen, ponižujoč, sramotilen ali žaljiv učinek na žrtev.

V določenih primerih je meja med nadlegovanjem in neposredno diskriminacijo nejasna, kar pregledno ponazarja naslednji primer.

Dijakinja je pri predmetu sociologija pripravila seminarsko nalogo o homoseksualnosti. Ker jo je profesorica ocenila kot zelo dobro, jo je dijakinja predstavila tudi javno v okviru ene od šolskih aktivnosti, kjer so bili prisotni tudi drugi učitelji in učiteljice. Nekaj dni po predstavitvi jo je profesorica biologije poklicala v svoj kabinet zaradi slabih ocen in ji povedala, naj nikar ne misli, da bo lahko popravila zadnjo nezadostno oceno ter da je v tem šolskem letu ne bo spustila v višji letnik. Rekla ji je, da si lezbijke tega ne zaslužijo.

Pri tem dogodku je bilo očitno vsaj nadlegovanje, saj je profesorica ustvarila ponižujoče in zastrašujoče okolje; dijakinji je dala vedeti, da se zave da njene spolne usmerjenosti, z izpostavitvijo te okoliščine pa ji je dala vedeti tudi, da jo to moti. Vprašanje pa je, ali je pri tem prišlo do neposredne diskriminacije. Profesorica je po javni predstavitvi seminarske naloge z omembo spolne usmerjenosti v kontekstu popravljanja ocen in napredovanja v višji letnik vzbudila sum, da jo je šele izbrana tema seminarske naloge pripeljala do sklepa, da bo dijakinji preprečila napredovanje. Če bi dijakinja dokazala, da je imela pred predstavitvijo naloge realne možnosti za popravo ocen, bi takšno ravnanje profesorice pomenilo ne le nadlegovanje, pač pa tudi neposredno diskriminacijo.

VIKTIMIZACIJA ALI POVRAČILNI UKREPI

V nekem večjem ljubljanskem podjetju je šef spolno nadlegoval eno od zaposlenih delavk. S svojim početjem ni prenehal navkljub večkratnim opozorilom delavke, da je njegov odnos do nje zanjo nesprejemljiv in da je spolno nadlegovanje na delovnem mestu prepovedano. Zato se je delavka odločila za tožbo. Po vročitvi tožbe je začela prejemati grožnje, da bo poskrbel, da nikjer več ne bo dobila službe, če tožbe ne umakne.

V zgornjem primeru lahko govorimo o viktimizaciji oziroma o povračilnih ukrepih. Viktimizacija pomeni, da je diskriminirana ali nadlegovana oseba izpostavljena neugodnim posledicam potem, ko poišče pomoč ali kako drugače ukrepa zoper diskriminatorno ravnanje ali nadlegovanje. O viktimizaciji govorimo tudi takrat, ko so takšnim neugodnim posledicam izpostavljeni tisti, ki diskriminirani osebi pomagajo ali sodelujejo kot priče v korist žrtve v postopkih zaradi diskriminacije. Tako ni viktimizirana samo žrtev, ampak tudi tisti, ki jo podpirajo. Prav lahko bi se namreč zgodilo, da bi delodajalec kaznoval sodelavce žrtve, ki bi na sodišču nastopili kot priče v njeno podporo.

ETNIČNO PROFILIRANJE

Leta 2002 sta policista na cesti ustavila in preverila identiteto ženske, ki je nosila naglavno ruto. Edina okoliščina, po kateri se je ženska razlikovala od drugih oseb v okolici, je bila naglavna ruta, ki je izdajala njeno muslimansko veroizpoved. Policiista v tem primeru nista navedla upravičenega razloga za svoje ravnanje.

Nedopustno obravnavo, ki jo opisuje zgornja zgodba, imenujemo etnično profiliranje. To v širšem smislu pomeni klasificiranje posameznikov v skupine glede na raso ali etnično pripadnost, vero ali nacionalni izvor. Tovrstno klasificiranje ima svoj namen, saj poskuša določiti, na kakšen način bodo nekatere osebe obravnavane. Lahko so obravnavane kot sumljive, kot potencialni kriminalci in podobno ali pa zaradi tega sploh niso obravnavane. Rečeno drugače: diskriminatorno je, če določeno raso,

etnično ali versko pripadnost sistematično povezujemo s prekrški ali kaznivimi dejanji ali če na takšni osnovi celo sprejemamo odločitve. Načelo nediskriminacije namreč zahteva, da so rasa, etnična pripadnost in vera pri odločanju o tem, kako bo oseba obravnavana, lahko upoštevani samo v izjemnih primerih (če bi na primer iskali storilca kaznivega dejanja na begu, za katerega bi vedeli, kakšne rase, etnične ali verske pripadnosti je).

Etnično profiliranje v Sloveniji ni dovoljeno. Zaradi dogodkov v zvezi z legitimacijo ženske, ki je nosila naglavno ruto, je Ustavno sodišče leta 2006 razveljavilo prvi odstavek 36. člena *Zakona o policiji*. Določba tega člena je policiji omogočala ugotavljanje identitete osebe, ki zgolj s svojim videzom vzbuja sum, da bi lahko bila storilec ali storilka prekrška ali kaznivega dejanja. Zakon namreč ni dovolj jasno opredeljeval besede videz in lahko bi se zgodilo, da bi bil razlog za ugotavljanje identitete že barva kože ali nošenje oblačil, značilnih za določeno etnično, kulturno ali versko tradicijo.

SOVRAŽNI GOVOR IN SVOBODA GOVORA

Svetniki ljubljanskega mestnega sveta so pred eno od sej, na kateri naj bi obravnavali prodajo zemljišča za izgradnjo džamije, prejeli grozilno pismo. V njem je pisalo: »Spoštovani! Okrog starih zgradb v Sloveniji so še vedno okopi iz turških časov, sedaj pa hočejo Turki graditi Džamijo v Ljubljani. Ker v naši beli Ljubljani kar mrzgo-li kulturnih in političnih idiotov – izdajalcev slovenskega naroda, je tudi to mogoče. Ker pa je ves slovenski narod proti gradnji Džamije ... torej Džamije v Ljubljani ne bo. V skrajnem primeru bomo likvidirali nekaj gorečih zagovornikov gradnje Džamije, članov ljubljanskega mestnega sveta.« Potem ko je ljubljanski mestni svet potrdil spremembe prostorskega akta za območje, kjer naj bi stal islamski verski in kulturni center, je na novinarski konferenci ene izmed parlamentarnih strank član sveta te stranke odločitev mestnega sveta komentiral s trditvijo, da naj bi z izgradnjo džamije Ljubljana vede ali nevede širila infrastrukturo Al Kaide in drugih terorističnih organizacij. Dodal je, da se bo v Ljubljani in njeni okolici povečala trgovina z drogo, ker da ta v veliki meri financira teroristične organizacije.

Na elektronski naslov pisarne judovske skupnosti v Sloveniji je prispela pošta, ki jo je pošiljatelj podpisal z imenom Adolf Hitler. V sporočilu je pisalo, da gospod Hitler Judom pošilja majhno darilo, v priponki sporočila pa je bil posnetek pesmi »Judovska smrt«. Leto pozneje je skupnost prejela dopisnico z naslednjo vsebino: »Spoštovani, temne sile bojo zavzele svet, cvrli se bomo v strašnem ognju. Če se boste v naslednjih tednih znebili vseh judovskih simbolov, si boste prihranili mnogo trpljenja. Lepo pozdravljeni Gandi.«

Sovražni govor je ustno ali pisno izražanje diskriminatornih stališč. Z njim širimo, spodbujamo, promoviramo ali opravičujemo rasno sovraštvo, ksenofobijo, homofobijo, antisemitizem, seksizem in druge oblike sovraštva, ki temeljijo na nestrpnosti. Mednje sodi tudi nestrpnost, ki se izraža z agresivnim nacionalizmom in etnocentrizmom, z diskriminacijo in sovražnostjo zoper manjšine, migrante in migrantke.

Žrtve sovražnega govora praviloma niso posamezniki, pač pa ranljive družbene skupine. V osrčju sovražnega govora je prepričanje, da so nekateri ljudje manj vredni, zato je cilj sovražnega govora v razčlovečenju, ponižanju, ustrahovanju in poslabšanju družbenega položaja tistih, proti katerim je naperjen.

Sovražni govor je lahko podlaga za različne oblike diskriminacije, lahko pa predstavlja tudi obliko diskriminatorne prakse, in sicer takrat, kadar poteka v obliki nadlegovanja. V preostalih primerih sovražni govor ni razumljen kot diskriminacija, pač pa kot spodbuda k diskriminaciji.

Tisti, ki so obtoženi sovražnega govora, svoja stališča pogosto interpretirajo kot svobodo govora. Vendar pa svoboda govora ni pravica, ki bi bila absolutna; omejena je s pravicami drugih. Če bi bila pravica do svobode govora absolutna, bi posamezniki lahko posegali v pravico do osebne dostojanstva in varnosti ter v pravico do človekove telesne in duševne celovitosti, v pravice, ki jih kršimo s sovražnim govorom, razpihovanjem sovraštva in z opravičevanjem diskriminacije.

Meje sovražnega govora in svobode govora se v različnih državah razlikujejo. V posameznih primerih lahko pride do dileme, ali je določene izjave, ki prizadenejo, šokirajo ali vznemirjajo, potrebno pravno varovati. Vendar pa je v večini demokratičnih držav, tudi v Sloveniji, takšen govor prepovedan že z ustavo (63. člen slovenske ustave) in sankcioniran s pomočjo kazenskega prava. Ker imajo mediji ključno vlogo pri reguliranju sovražnega govora, je ta pogosto opredeljen tudi v medijski zakonodaji. Osmi člen *Zakona o medijih* v Sloveniji jasno prepoveduje razširjanje programskih vsebin, ki bi spodbujale k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni ali k izzivanju narodnega, rasnega, verskega, spolnega ali drugega sovraštva in nestrpnosti.

DAJANJE NAVODIL ZA DISKRIMINACIJO

Na Češkem je skupina Romov vstopila v lokal, sedla za mizo in želela naročiti pijačo. Vodja strežbe je natakarju naročil, naj jih ne postreže. Tako jim je natakar rekel, da v lokalu poteka zasebna zabava in da jih zato ne more postreči. Romi so odšli, kmalu zatem pa so isti lokal obiskali njihovi znanci iz nevladne organizacije, ki se ukvarja s preprečevanjem diskriminacije. Osebe jim je postreglo in nihče ni omenil, da naj bi v lokalu potekala zasebna zabava. Romi so v tem primeru pred sodiščem dosegli plačilo odškodnine od lastnika lokala zaradi diskriminatorne obravnave.

Ena od oblik diskriminacije je dajanje navodil za diskriminacijo. To pomeni, da neka oseba daje navodila drugi osebi, naj določenega posameznika ali skupino diskriminira oziroma nadleguje. Kljub temu da oseba, ki daje navodila, diskriminatornega ravnanja ne izvaja, pa je dajanje takšnih navodil že diskriminacija. V zgoraj opisanem primeru, ki je hkrati šolski primer neposredne diskriminacije, ni bil diskriminatoren samo natakar, pač pa tudi vodja strežbe, ki je natakarju naročil, naj ne postreže skupine gostov romskega rodu. Zgodba iz začetka našega priročnika, kjer je imel varnostnik pred lokalom navodila, naj gejev ne spušča v lokal, je podobna. V tem primeru za diskriminacijo ni bil odgovoren samo varnostnik, pač pa tudi tisti, ki mu je takšna navodila dal. Že sam obstoj

navodil predstavlja diskriminacijo, pri čemer sploh ni potrebno, da jih kdo dejansko tudi izvrši oziroma uporabi.

RAZLOGI ZA DISKRIMINACIJO

Najpogostejši razlogi za diskriminacijo so stereotipi in predsodki, pomanjkanje informacij o družbenih skupinah, ki so izpostavljene diskriminaciji, strah pred neznanim ter težnje po preseganju lastnega občutka manjvrednosti.

STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Stereotipi in predsodki so oblike kognitivnih oziroma miselnih shem, s katerimi si urejamo razvejanost vsakdanjega življenja. Dr. Mirjana Ule pravi, da so predsodki in stereotipi »mikro ideologije«, ki nam lažno pomagajo strukturirati svet. Vendar pa lahko iz mikro ideologij na družbeni ravni nastanejo tudi vladajoče ideologije, kjer oblastne strukture dajejo legitimnost predsodkom in na njih gradijo svojo politiko.

Stereotipi so oblike miselnih sodb, ki jih dobimo na osnovi delnih informacij. Lahko bi rekli, da so stereotipi miselni predali, v katere razvrščamo ljudi in tisto, kar se okrog nas dogaja. Vendar so stereotipi preveč posplošene in preveč tipizirane sodbe, zato z njimi spregledamo raznovrstnost sveta in nianse znotraj njega. Stereotipe torej oblikujemo na osnovi posploševanja, pomanjkljivih dejstev, generaliziranih informacij ali celo dezinformacij.

V primeru predsodkov se na miselne sodbe, ki predstavljajo stereotipe, nalepijo še čustva. Zato pri predsodkih ni več v ospredju kognicija, pač pa emocije. Predsodki se še posebej okrepijo v kriznih časih, ko se delitve med nami in njimi zaostrijo. Žrtve stereotipov in predsodkov so namreč grešni kozli – tiste skupine, ki jih obdolžimo za naše slabo počutje,

slabo ekonomsko stanje in podobno. S predsodki legitimiramo zaostrovanje razlik med nami in njimi – torej tistimi, za katere lažno menimo, da so izvor vseh naših problemov.

Če rečemo, da so homoseksualci promiskuitetni, je to stereotipna sodba. Če pa tej izjavi dodamo še emocije, se vzpostavi nova, akcijska dimenzija te trditve. Akcijska dimenzija se skriva v besedici »zato«. Poglejmo naslednjo trditev: »Homoseksualci so promiskuitetni, zato bi jih bilo potrebno zdraviti.« Emocije so torej tiste, ki vzpodbudijo akcijo – ta pa je usmerjena proti določenemu posamezniku ali skupini, o kateri gojimo predsodek. Zato imajo predsodki večjo dinamično, akcijsko moč. Človeka silijo k ukrepanju – od izogibanja in diskriminacije do nasilja in genocida.

Izražanje predsodkov in stereotipov lahko pri posamezniku na psihološkem nivoju prispeva k utrjevanju njegove samopodobe. Vsi tisti, ki na primer izražajo rasistična stališča, utrjujejo svoje prepričanje o večvrednosti bele barve kože (torej o svoji večvrednosti).

Pri izražanju predsodkov in stereotipov so pomembne tudi druge, tako imenovane družbene koristi. Pritrjevanje posamezniku, ki izraža predsodke in stereotipe (in na osnovi tega deluje), namreč utrjuje njegovo pozicijo v določeni skupini. Zmerjanje, zasmehovanje ali pretepanje homoseksualcev je pogosta oblika statusnega dokazovanja znotraj mladostniških skupin. V takšnih primerih postanejo homoseksualci sprejemljive žrtve. Nasilje, ki izhaja iz predsodkov in stereotipov, zato ni le izraz posameznikove nestrpnosti, pač pa tudi posledica družbene nestrpnosti, saj marsikatera družbe tovrstna dejanja še vedno dovoljujejo ali celo nagrajujejo.

Med raziskovanji stereotipov in predsodkov je nastalo več strategij za njihovo odpravljanje. Ena najbolj poznanih je strategija stika. Ta vključuje aktivne stike z ljudmi, do katerih gojimo predsodke, saj lahko dolgotrajna in kvalitetna osebna izkušnja bistveno pripomore k odpravi predsodka. Bežni (in nezainteresirani) stiki predsodkov ne odpravijo. Strategija

stika pa ni nujno uspešna – v nekaterih primerih predsodke celo pogloblja. Naslednja strategija, ki jo pogosto uporabljajo skupine – žrtve stereotipov in predsodkov, je izpostavljanje pomembnih in uspešnih ljudi iz svojih vrst. Tretja strategija je opozarjanje na možnost, da se predsodek lahko vrne in da napadalec sam postane tarča stereotipov oziroma predsodkov. Mediji lahko pri razkrivanju ali razbijanju stereotipov in predsodkov odigrajo ključno vlogo, hkrati pa jih lahko zelo hitro reproducirajo in ustvarjajo. Zato je senzibilizacija novinarjev in novinark za ta vprašanja tako zelo pomembna.

A receptov ni. Na koncu nam preostane neprestano opozarjanje na predsodke in stereotipe, kontinuirano izobraževanje in ozaveščanje, saj se predsodki in stereotipi reproducirajo in posredujejo skozi primarno in sekundarno socializacijo. Nekatere ameriške raziskave so na primer pokazale, da imajo etnične, rasne, verske in druge predsodke že otroci v vrtcu. Otroci, ki so žrtve teh predsodkov, pa že zelo zgodaj gojijo občutke manjvrednosti.

Stereotipi in predsodki, ki jih gojimo posamezniki in posameznice, v širšem družbenem življenju vodijo do pojavov, kot so ksenofobija (strah pred tujci), homofobija (strah pred homoseksualci), islamofobija (strah pred muslimani in islamom), rasizem (odklonilen oziroma zavračujoč odnos do določenih oseb zaradi barve kože oziroma rase), gerontofobija (strah pred starimi ljudmi in staranjem), nacionalizem (poudarjanje večvrednosti svoje etnične skupine), seksizem (poudarjanje večvrednosti enega spola nad drugim) in podobno. Ti pojavi pa vodijo tako do individualne kot tudi do strukturne in institucionalne diskriminacije.

POSLEDICE DISKRIMINACIJE

Žrtve diskriminacije so odrinjene na rob družbe. Marginalizacija in socialna izključenost določenih skupin, ki se lahko prenašata iz generacije v generacijo, sta posledici diskriminacije. Ta ne učinkuje negativno le na diskriminirano osebo ali skupino, temveč tudi na celotno družbo, saj znotraj nje povzroča neenakosti in jo v celoti šibi. Določene oblike diskriminacije, ki jih družba tolerira in prenaša (naprej), odpirajo možnosti za pojav novih, nadaljnjih oblik diskriminacije. Če so na primer določene etnične skupine diskriminirane na področju šolstva, to po navadi pomeni, da ne bodo osvojile enake stopnje znanja in sposobnosti kot druge skupine, kar omogoča njihovo nadaljnjo diskriminacijo na področju zaposlovanja, dostopa do dobrin in storitev, dostopa do zdravstvenega varstva in podobno.

Različne oblike diskriminacije, ki se morda na prvi pogled zdijo nedolžne, pogosto odpirajo možnosti za druge, hujše oblike diskriminacije, zato bi jih morala družba odpravljati že v kali. Zelo zgovoren je primer apartheida, ki se je začel s popisovanjem rasne pripadnosti ljudi, nadaljeval pa s preseljevanjem in ločenimi območji, s prepovedjo medrasnega sklepanja zakonskih zvez in intimnih odnosov ter z omejitvami prenosov premoženja med pripadniki različnih skupin. Diskriminacija je prešla v segregacijo. Oblasti so predpisale ločene čakalne vrste, avtobuse, lokale, sedeže, klopi in podobno. Tako se je (rasistična) diskriminacija vtkala v vse pore družbenega življenja.

Diskriminacija ima negativne učinke tudi na ekonomskem področju. Dolgotrajna diskriminacija, pa naj gre za sovražni govor, nadlegovanje, segregacijo ali kakšno drugo obliko diskriminacije, poslabšuje zdravstveno stanje žrtev. Prispeva k povečanju obolenosti za kroničnimi boleznimi, k psihološkimi obolenjem ter depresivnim in suicidnim stanjem. Kanadska raziskava o samomorilnosti med mladimi geji je na primer pokazala, da pri istospolno usmerjenih mladih do 22. leta starosti obstaja 14-krat

večja verjetnost poskusa samomora kot pri njihovih heteroseksualnih kolegih. Razlogi za to tičijo v diskriminaciji in družbenem nesprejemanju homoseksualcev. Znani so primeri oseb, ki so zaradi večletnega šikaniranja na delovnem mestu hudo zbolele. Uveljavile so bolniški stalež ali celo postale nezmožne za delo. Diskriminacija povečuje stroške zdravstvenih storitev, zdravil in bolniških staležev, ter prispeva k zamenjanju razpoložljivih virov, zmanjšuje produktivnost in s tem blagostanje celotne družbe.

PREPOVED DISKRIMINACIJE IN PRAVNA SREDSTVA

ZAKAJ JE DISKRIMINACIJA PREPOVEDANA?

Vsakršno razlikovanje ni prepovedano in tudi ni problematično. Razlikovanje ljudi na osnovi njihovih sposobnosti in znanj je lahko povsem legitimno, če na primer ponudimo zaposlitev kandidatu, ki ima višjo izobrazbo ali več uporabnega znanja od drugih. Tudi prodajanje nepremičnin tistim kupcem, ki so ponudili več denarja, ni sporno.

Problem nastane, kadar ljudi razlikujemo na podlagi osebnih okoliščin. Diskriminacija na takšni osnovi namreč ustvarja neenake možnosti in vzpostavlja skupine, ki imajo manj pravic od drugih, s tem pa so odrinjene na rob. Zato je diskriminacija prepovedana.

MEDNARODNI ZGODOVINSKI VIDIK PREPOVEDI DISKRIMINACIJE

Začetki sistematičnega boja proti diskriminaciji so povezani z zahtevami po odpravi suženjstva in z zahtevami po enakopravni obravnavi žensk. V dvajsetem stoletju se je boj nadaljeval z gibanjem za državljanske pravice v Ameriki, s feminističnim gibanjem, gejevskim in lezbičnim gibanjem ter številnimi civilnodružbenimi akcijami, kot so bojkoti, protesti in druge oblike državljanske nepokorščine, s katerimi so se diskriminirane skupine borile za enakopravnost.

Zgodovina boja proti diskriminaciji je prepletena z nekaj odmevnimi sodnimi procesi. Eden od najbolj poznanih je *Brown proti Odboru za izo-*

braževanje (Brown vs. Board of Education). Zaključil se je s sodbo ameriškega vrhovnega sodišča, ki je zapisalo, da ima segregacija belopoltnih in temnopoltnih učencev v javnih šolah negativen učinek na temnopolte učence in učenke. Sodišče je odločilo, da je treba segregacijo kar najhitreje odpraviti in to je bila velika zmaga gibanja za državljanske pravice. S pomočjo takšnih in podobnih razsodb je uzakonitev prepovedi diskriminacije postala eno temeljnih načel sodobnih družb.

Nekateri menijo, da prepoved diskriminacije izvira že iz *Magne Cartae Libertatum*, angleške listine iz leta 1215, ki predstavlja temelje za razvoj ustavnega prava, kot ga poznamo danes.

Magna Cartae Libertatum

Prva določna mednarodna kodifikacija načela prepovedi diskriminacije je bila izvedena leta 1948 s sprejetjem *Splošne deklaracije o človekovih pravicah*, ki v prvem členu pravi, da se »vsi ljudje rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje.« Pomemben je tudi njen sedmi člen, v katerem je zapisano, da so »vsi enaki pred zakonom, vsi, brez diskriminacije, imajo pravico do enakega pravnega varstva. Vsi imajo pravico do enakega varstva pred sleherno diskriminacijo, ki bi kršila to Deklaracijo, kakor tudi pred vsakim škujanjem k takšni diskriminaciji.« Splošna deklaracija o človekovih pravicah sicer ni pravno zavezujoča, vendar pa je njena vsebina tako splošno sprejeta, da predstavlja splošna načela mednarodnega prava, ki so zavezujoča za vse države.

Splošna deklaracija o človekovih pravicah

Kodifikacije prepovedi diskriminacije so se nadaljevale s sprejemanjem in spreminjanjem ustav evropskih držav, na mednarodni ravni pa so bile (vsaj v evropskem prostoru) potrjene leta 1950 s sprejetjem *Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, ki v 14. členu z naslovom »Prepoved diskriminacije« pravi, da je »uživanje pravic in svoboščin, določenih s to konvencijo, zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnostni ali socialni izvor, pripadnost

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšno drugo osebno okoliščino.« Leta 2005 je stopil v veljavo tudi 12. protokol k tej konvenciji, ki razširja varstvo pred diskriminacijo na vse z zakonom določene pravice in obveznosti. Žal ga Slovenija v času pisanja tega priročnika (leta 2007) še ni ratificirala, zato pri nas še ne velja.

Značilnost načela prepovedi diskriminacije je, da je ta prepoved lahko izražena na tri načine:

1. kot splošno pravno načelo, ki se nanaša na uresničevanje vseh drugih pravic;
2. kot posebna pravica – pravica do enakosti oziroma pravica ne biti diskriminiran;
3. kot pomožna pravica, ki je ni mogoče uveljavljati posamično, temveč le v kombinaciji z neko drugo pravico (na primer prepoved diskriminacije pri dostopu do izobraževanja).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svobod ščin je uresničila tretji način. To pomeni, da se je pred Evropskim sodiščem za človekove pravice mogoče sklicevati na 14. člen Konvencije, ki prepoveduje diskriminacijo le v povezavi s kakšnim drugim členom, ki ščiti kakšno drugo pravico.

ZAKONODAJA EVROPSKE UNIJE

Evropska unija temelji na načelih prostega pretoka ljudi, kapitala, dobrin in storitev. Izvajanje teh načel pa je oteženo, če v državah članicah niso spoštovana pravila enakosti oziroma prepovedi diskriminacije. Če so ljudje obravnavani različno na osnovi osebnih okoliščin in so posledično diskriminirani, potem prost pretok ljudi, kapitala, dobrin in storitev ni več mogoč. Zato je Evropska unija sprejela vrsto antidiskriminacijskih ukrepov, ki so zavezujoči za vse članice, tudi za Slovenijo.

O nediskriminaciji govori tudi *Amsterdamska pogodba*, in sicer v novem 13. členu, ki določa temelje prepovedi diskriminacije z naslednjimi besedami: »Ne glede na druge določbe te pogodbe in znotraj meja pooblastil, ki jih podeljuje Skupnosti, Svet lahko s soglasjem na predlog Komisije in po posvetovanju z Evropskim parlamentom sprejme primerne ukrepe za boj proti diskriminaciji zaradi spola, rasnega ali etničnega izvora, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti.«

Amsterdamska pogodba

Evropska zakonodaja torej ščiti le pred diskriminacijo na osnovi osmih osebnih okoliščin. V primerjavi z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in s slovensko ustavo je navedeni sklop osebnih okoliščin ozko določen.

Na osnovi te določbe so bile sprejete številne direktive, ki so podrobneje opredelile prepoved diskriminacije na osnovi narodnosti, rase in državljanstva, prepoved diskriminacije pri zaposlovanju, direktive o enakih možnostih moških in žensk pa izpostavljajo predvsem kategorijo spola.

Antidiskriminacijske direktive

DIREKTIVE O ENAKIH MOŽNOSTIH MOŠKIH IN ŽENSK

Evropska unija je sprejela vrsto direktiv, ki ščitijo pred diskriminacijo na osnovi spola, in sicer na področjih zaposlovanja, socialne varnosti ter pri dostopu do dobrin in storitev. O enakih možnostih moških in žensk govorijo naslednji dokumenti:

- *Direktiva Sveta 76/207/EGS o izvrševanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v zvezi z dostopom do zaposlitve, poklicnega usposabljanja in napredovanja ter delovnih pogojev iz leta 1976;*
- *Direktiva Sveta 86/378/EGS o izvajanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti iz leta 1986;*
- *Direktiva 2002/73/ES Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive Sveta 76/207/EGS o izvrševanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v zvezi z dostopom do zaposlitve, poklicnega usposabljanja in napredovanja ter delovnih pogojev, sprejeta leta 2002;*

- *Direktiva Sveta 2004/113/ES o izvajanju načela enakega obravnavanja moških in žensk pri dostopu do blaga in storitev ter oskrbi z njimi*, ki je bila sprejeta leta 2004.

DIREKTIVE O PREPOVEDI DISKRIMINACIJE GLEDE NA DRŽAVLJANSTVO DRŽAV ČLANIC EU

Državljanstvo je osebna okoliščina, ki ima v kontekstu zaščite pred diskriminacijo znotraj Evropske unije več vlog.

Za uspešno delovanje Evropske unije je prepovedana diskriminacija državljanov držav članic. Leta 2004 je bila sprejeta *Direktiva 2004/38/ES Evropskega parlamenta in Sveta*, ki državljanom unije in njihovim družinskim članom zagotavlja pravico do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic.

Osebe z državljanstvom držav, ki niso članice Evropske unije, pa pred takšno diskriminacijo niso zaščitene. Države unije namreč niso zavezane k podeljevanju pravic na osnovi državljanstva državljanom tretjih držav. Takšna diskriminacija je dopustna. Vendar pa jo je potrebno razločevati od diskriminacije, ki bi jo državljanji tretjih držav utrpeli zaradi kakšne druge osebne okoliščine, na primer rasne ali etnične pripadnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, spolne usmerjenosti ali starosti. Takšna diskriminacija je prepovedana tudi v primeru državljanov in državljanek tretjih držav.

Državljanom tretjih držav je Evropska unija pod določenimi pogoji priznala posebne pravice kljub temu, da niso državljanji EU. Tako *Direktiva Sveta 2003/109/ES o statusu državljanov tretjih držav* iz leta 2003 določa, da je rezident EU za daljši čas tisti državljan tretje države, ki v državi članici legalno živi najmanj pet let. Rezidenti imajo med drugim pravico kandidirati na razpisih za neprofitna stanovanja. Če razpis kandidiranje omejuje s pogojem, da mora biti kandidat državljan države članice (takšna je praksa v Sloveniji), potem gre za neposredno diskriminatorno

razpis in za kršitev obveznosti države članice, ki mora evropsko zakonodajo ustrezno prenesti v svoj notranji pravni red.

DIREKTIVA O PREPOVEDI DISKRIMINACIJE PRI ZAPOSLOVANJU

Leta 2000 je bila sprejeta *Direktiva Sveta 2000/78/ES o splošnih okviri enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu*. Direktiva ščiti pred diskriminacijo na področju zaposlovanja, kar vključuje dostop do zaposlitve, samozaposlitve ali poklica, vključno z napredovanjem, dostop do poklicnega usposabljanja in izobraževanja, zaposlitvene in delovne pogoje, vključno s prenehanjem delovnega razmerja in plačilom, ter članstvom v sindikatih, združenjih delodajalcev in poklicnih združenjih. Direktiva ščiti vse osebe ne glede na njihovo raso ali etnično pripadnost, versko ali drugo prepričanje, starost, invalidnost in spolno usmerjenost. Med osebnimi okoliščinami spol ni omenjen, saj je EU na tem področju sprejela druge direktive (glej *Direktive o enakih možnostih moških in žensk*).

DIREKTIVA O PREPOVEDI DISKRIMINACIJE NA OSNOVI NARODNOSTI ALI RASE

Leta 2000 je bila sprejeta *Direktiva Sveta 2000/43/ES o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost*, ki ima širši doseg kot direktiva na področju zaposlovanja, saj državljane ščiti tudi na področjih izobraževanja, socialne zaščite, vključno s socialnim in zdravstvenim zavarovanjem, na področju socialnih prejemkov ter pri dostopu do dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti, vključno z nastanitvijo. Vendar pa ta zakonodaja ščiti samo tiste osebe, ki so ali bi lahko bile diskriminirane zaradi rasne ali etnične pripadnosti, ne pa oseb, ki bi lahko bile diskriminirane zaradi drugih osebnih okoliščin.

Obe direktivi – *Direktiva o prepovedi diskriminacije pri zaposlovanju* in *Direktiva o prepovedi diskriminacije na osnovi narodnosti ali rase* – prepovedujeta diskriminacijo fizičnim in pravnim osebam v javnem in za-

sebnem sektorju. To pomeni, da imajo samostojni podjetniki enako dolžnost preprečevati diskriminacijo kot velike zasebne korporacije, občine, upravne enote ali oddelki ministrstev in vlad.

Dokumenta ščitita fizične osebe. Direktiva, ki prepoveduje diskriminacijo na osnovi narodnosti in rase, pa ščiti tudi organizacije s statusom pravne osebe, če so te diskriminirane zaradi rasnega ali etničnega porekla svojih članov in članic.

SLOVENSKA ZAKONODAJA

Ustava Republike Slovenije

Ustavo Republike Slovenije smo že omenjali pri obravnavi pravic narodnih skupnosti ter v zvezi s prepovedjo sovražnega govora. Diskriminacijo pri nas prepoveduje 14. člen ustave (Enakost pred zakonom), ki se glasi: »V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.« V drugem odstavku tega člena je zapisano, da smo pred zakonom vsi enaki.

Določba je odprta, saj se besedilo zaključí z besedami »ali katerokoli drugo osebno okoliščino«. To pomeni, da ustava zapoveduje enako obravnavanje tudi na osnovi drugih osebnih okoliščin, ki v določbi niso posebej našteté.

Z vstopom v Evropsko unijo (pa tudi že v času pogajanj o vstopu) je Slovenija prevzela obveznost prenosa njenih pravnih virov v svojo nacionalno zakonodajo. To še posebej velja za direktive kot sekundarni pravni vir evropskega prava, ki jih je potrebno zato, da bi veljale tudi znotraj držav članic, prenesti v notranje pravo (*transpozicija*). Slovenija je evropske direktive prevzela zlasti s sprejemom dveh ključnih zakonov: *Zakon*

o enakih možnostih žensk in moških iz leta 2002 ter Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja iz leta 2004.

Kazenski zakonik Republike Slovenije opredeljuje vsaj tri kazniva dejanja diskriminacije. Prvo je opredeljeno v 141. členu kot kršitev načel enakopravnosti.

141. člen**Kazenski zakonik**

- (1) Kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji, ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zapozom do enega leta.
- (2) Enako se kaznuje, kdor preganja posameznika ali organizacijo zaradi njihovega zavzemanja za enakopravnost ljudi.
- (3) Če stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena uradna oseba z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic, se kaznuje z zapozom do treh let.

Drugo kaznivo dejanje, ki je za razliko od prvega, splošnega, povezano z zaposlovanjem, je opredeljeno v 206. členu *Kazenskega zakonika* kot kršitev pravic pri zaposlovanju in brezposelnosti.

206. člen**Kazenski zakonik**

- (1) Kdor komu odreče ali omeji pravico do svobodne zaposlitve pod enakimi pogoji, ki so določeni s predpisi, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zapozom do enega leta.
- (2) Enako se kaznuje, kdor vedoma ne ravna po predpisih o pravicah brezposelnih oseb in tako brezposelno osebo prikrajša za pravico, ki ji gre ali ji jo omeji.

Primeri preganjanja kaznivih dejanj po 141. in 206. členu *Kazenskega zakonika* so precej redki, saj doslej še ni bila izdana nobena sodba o takšnem primeru. Pogostejši so primeri kaznivih dejanj sovražnega govora oziroma zbujanja sovraštva, razdora in nestrpnosti. Sovražni govor kot kršitev načela enakosti je definiran v 300. členu *Kazenskega zakonika*.

Kazenski zakonik

300. člen

(1) Kdor izizza ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo, ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti, ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava ali zagovarja genocid, se kaznuje z zaporom do dveh let.

(2) Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno s prisilo, grdim ravnanjem, ogrožanjem varnosti, s sramotitvijo narodnostnih, etničnih ali verskih simbolov, s poškodovanjem tujih stvari, z oskrunitvijo spomenikov, spominskih znamenj ali grobov, storilec kaznuje z zaporom do petih let.

(3) Material in predmeti, ki nosijo sporočila iz prvega odstavka tega člena, kot tudi pripomočki, namenjeni za njihovo izdelovanje, razmnoževanje in razpečevanje, se vzamejo ali njihova uporaba ustrezno onemogoči.

Zaradi navedenega kaznivega dejanja sta bili v Sloveniji izdani najmanj dve obsodbi. Leta 2001 je Okrajno sodišče v Ilirski Bistrici izreklo pogojno obsodbo predsedniku krajevnne skupnosti na območju Ilirske Bistrice, ker je sklical in vodil sestanek zaradi obvestila, da je eno od stavb v vasi kupila oseba romskega porekla. Na sestanku so sprejeli sklep o nezaželenosti romske družine v vasi. Poleg predsednika krajevnne skupnosti, ki je sestavil in podpisal zapisnik seje, je bil obsojen tudi drugi obdolženec, ki je po vasi zbiral podpise, s katerimi je bil sklep sestanka potrjen. Predsednik krajevnne skupnosti je organom pregona olajšal dokazovanje, saj je sporni sklep poslal županu občine, načelniku upravne enote ter prodajalcu in kupcu hiše. Do podobnih dogodkov je prišlo tudi konec

leta 2006, ko so krajani množično protestirali proti romski družini, več županov in občinskih svetov pa je izdalo sklepe o nezaželenosti romske družine na ozemljih njihovih občin. Ti dogodki v času pisanja tega priročnika (leta 2007) še niso doživeli sodnega epiloga.

Drugo sodbo na osnovi 300. člena *Kazenskega zakonika* je izdalo Okrajno sodišče v Lendavi. Pogojno je obsodilo osebo, ki je na spletni forum z naslovom »Invazija Romov v Lendavi« z domačega računalnika pod vzdevkom »uuu« poslal naslednje sporočilo: »Hitlerja bi rabili! Cigane vse pobit!«

Opredelitev kaznivega dejanja zbujanja rasnega, narodnostnega in verskega sovraštva je v slovenski zakonodaji med redkimi, ki so sorodne opredelitvi sovražnega govora. Opredelitev je sicer pomanjkljiva, saj govori le o narodnostnem, rasnem ali verskem sovraštvu, izpušča pa druge osebne okoliščine, ki so prav tako pogost vzrok sovražnega govora. Osebna okoliščina spolne usmerjenosti je še posebej občutljiva. Geji in lezbijke so pogosto tarča nestrpnosti in sovraštva.

To pomanjkljivost je poskušal nadomestiti *Zakon o varstvu javnega reda in miru*. V 20. členu med prekrški niso navedena samo vzbujanja narodnostne, rasne ali verske nestrpnosti, pač pa tudi spolne in politične nestrpnosti ter nestrpnosti glede spolne usmerjenosti. Zakon ugotavlja, da je nestrpnost mogoče vzbujati z nasilnim in drznim vedenjem (6. člen), z nedostojnim vedenjem (7. člen), s poškodovanjem uradnega napisa, oznake ali odločbe (12. člen), pisanjem po objektih (13. člen) in uničevanjem državnih simbolov (15. člen).

20. člen

Če so dejanja iz 6., 7., 12., 13. in 15. člena tega zakona storjena z namenom vzbujanja narodnostne, rasne, spolne, etnične, verske, politične nestrpnosti ali nestrpnosti glede spolne usmerjenosti, se storilec kaznuje z globo najmanj 200.000 tolarjev.

Zakon o varstvu

javnega reda in miru

Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (v nadaljevanju ZUNE0) je krovni zakon, ki vzpostavlja izjemno široko zaščito pred diskriminacijo, saj prepoveduje posredno in neposredno diskriminacijo ter nadlegovanje na osnovi katerekoli osebne okoliščine na kateremkoli področju družbenega življenja.

Navedeni zakon je vzela pod drobnogled Evropska komisija in ocenila, da so področja zaščite pred diskriminacijo opredeljena drugače kot v evropskih direktivah, zato je Slovenijo pozvala, naj jih dopolni tako, da bo iz zakona razvidno, da so ljudje zaščiteni tudi pred diskriminacijo na področju zdravstvenega zavarovanja in preskrbe s stanovanji. Slovenija se je sprva branila, češ da sta obe navedeni področji že vključeni v zakon, saj definicija vsebuje navedbo »vsa področja družbenega življenja«, vendar Evropska komisija te razlage ni sprejela. Menila je, da mora biti v zakonu jasno razvidno, na katerih področjih je ljudem na voljo zaščita.

V času priprave tega priročnika (leta 2007) je bila sprejeta novela ZUNE0, ki je obstoječo ureditev dopolnila tako, da ta sedaj zajema zaščito na vseh področjih, ki jih izrecno zahtevajo evropske direktive.

Poleg področij zaščite in zaščitene osebnih okoliščin ZUNE0 vsebuje tudi natančne definicije posredne in neposredne diskriminacije, nadlegovanja ter drugih pojmov, kot so pozitivni ukrepi in odločilne poklicne zahteve, uvaja pa tudi druge elemente, predvidene z direktivami, ki so v slovenskem pravnem sistemu novost. *Načelo deljenega dokaznega bremena* je najpomembnejša procesna novost, uvedena z ZUNE0 in dvema direktivama. Načelo predvideva, da mora domnevna žrtev diskriminacije zgolj navajati dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je bila kršena prepoved diskriminacije (navesti mora na primer osebno okoliščino, na osnovi katere je bila domnevno diskriminirana). Zatem je dokazno breme preneseno na domnevnega kršitelja, ki mora dokazati, da ni diskriminiral. Splošno pravilo o dokaznem bremenu v civilnih sodnih postopkih pravi, da je vsaka stranka dolžna dokazati dejstva, ki jih zatrjuje. Deljeno dokazno breme pa pomeni, da domnevni žrtvi, ki zatrjuje,

da je bila diskriminirana, tega ni treba storiti v celoti, saj se breme dokazovanja prenese na kršitelja. Razlog za takšno ureditev tiči v dejstvu, da je diskriminacijo izjemno težko dokazati, saj se ponavadi dogaja med štirimi stenami, na štiri oči in brez prič, kršitelj pa je običajno močnejša stranka v sporu, zato se dokazno breme prenese nanj.

To načelo je pomembno pri dokazovanju diskriminacije predvsem v sodnih, pa tudi v upravnih in izvensodnih postopkih (na primer v postopku pred Zagovornico načela enakosti). Načelo deljenega dokaznega bremena ne velja za kazenske postopke in za postopke zaradi prekrška. Pri slednjih namreč velja splošno pravilo kazenskega prava, da je breme dokazovanja na strani tožilstva oziroma prekrškovnega organa (npr. in-

2. člen

Enako obravnavanje je zagotovljeno ne glede na spol, narodnost, raso ali etnično poreklo, vero ali prepričanje, invalidnost, starost, spolno usmerjenost ali drugo osebnostno okoliščino, zlasti v zvezi:

- s pogoji za dostop do zaposlitve, samozaposlitve in poklica, vključno z izbirnimi merili in pogoji zaposlovanja ne glede na vrsto dejavnosti in na vseh ravneh poklicne hierarhije, vključno z napredovanjem;
- z dostopom do vseh oblik in do vseh ravni karijerne orientacije in svetovanja, poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja, nadaljnega poklicnega usposabljanja in preusposabljanja, vključno z delovno prakso;
- z zaposlitvenimi pogoji in pogoji dela, vključno s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi in plačami;
- s članstvom in vključevanjem v organizacijo delavcev ali delodajalcev ali vsako organizacijo, katere člani ali članice opravljajo določen poklic, vključno z ugodnostmi, ki jih zagotavljajo take organizacije,
- s socialno zaščito, vključno s socialno varnostjo in zdravstvenim varstvom;
- s socialnimi ugodnostmi;
- z izobraževanjem;
- z dostopom do dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti, vključno s stanovanji in preskrbo z njimi.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o uresničevanju načela enakega obravnavanja

špekcije) in v nobenem primeru ne more biti preneseno na obdolženca, četudi gre za domnevnega kršitelja v primeru diskriminacije.

Prepoved diskriminacije na področju zaposlovanja določa 49. člen slovenske ustave, vključena je tudi v *Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja*, še posebej pa se z njo ukvarja *Zakon o delovnih razmerjih*. Antidiskriminacijska določba v tem zakonu prepoveduje

Zakon o delovnih razmerjih

6. člen

- (1) Delodajalec ne sme iskalca zaposlitve (v nadaljnjem besedilu: kandidata) pri zaposlovanju ali delavca v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi postavljati v neenakopraven položaj zaradi spola, rase, barve kože, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega, političnega ali drugega prepričanja, članstva v sindikatu, nacionalnega in socialnega porekla, družinskega statusa, premoženjskega stanja, spolne usmerjenosti ali zaradi drugih osebnih okoliščin.
- (2) Ženskam in moškim morajo biti zagotovljene enake možnosti in enaka obravnava pri zaposlovanju, napredovanju, usposabljanju, izobraževanju, prekvalifikaciji, plačah in drugih prejemkih iz delovnega razmerja, odsotnostih z dela, delovnih razmerah, delovnem času in odpovedi pogodbe o zaposlitvi.
- (3) Prepovedana je neposredna, kot tudi posredna diskriminacija, zaradi spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti in nacionalnega porekla. Posredna diskriminacija obstaja, če navidezno nevtralne določbe, kriteriji in praksa učinkujejo tako, da postavljajo osebe določenega spola, rase, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega ali drugega prepričanja, spolne usmerjenosti ali nacionalnega porekla v slabši položaj, razen če so te določbe, kriteriji in praksa objektivno upravičeni ter ustrezni in potrebni.
- (4) Če kandidat oziroma delavec v primeru spora navaja dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je kršena prepoved diskriminacije zaradi okoliščin iz prejšnjega odstavka, je dokazno breme, da različno obravnavo opravičujejo vrsta in narava dela, na strani delodajalca.
- (5) V primeru kršitve prepovedi diskriminacije je delodajalec kandidatu oziroma delavcu odškodninsko odgovoren po splošnih pravilih civilnega prava.

posredno in neposredno diskriminacijo ter nadlegovanje, uvaja pravilo o deljenem dokaznem bremenu ter izrecno določa, da ima diskriminirani delavec pravico zahtevati odškodnino od kršitelja po splošnih pravih civilnega prava. Primeri diskriminacije pri zaposlovanju in delu so v *Zakonu o delovnih razmerjih* opredeljeni kot prekršek, za katerega se storilec kaznuje z globo v višini najmanj 1.000.000 nekdanjih tolarjev.

PРАВNA SREDSTVA IN PRISTOJNI ORGANI V PRIMERU DISKRIMINACIJE

Žrtvam diskriminacije v Sloveniji je na voljo več pravnih postopkov, vendar jih žal le redko uporabijo, kar je mogoče razbrati iz izredno skope sodne prakse na področju diskriminacije pri nas.

Razlogov, zakaj se žrtve ne poslužujejo teh postopkov, je več. Pomemben razlog je zagotovo finančni, saj so za mnoge žrtve sodni, še posebej civilni in odškodninski postopki, predragi. Drugi razlog so sodni zaostanki: redkokatera žrtev je namreč pripravljena čakati po več let, preden bi njen primer obravnavalo sodišče. Tretji razlog pa je pomanjkanje informacij o tem, kam se žrtev sploh lahko obrne po pomoč in kakšni pravni postopki so ji na voljo.

V nadaljevanju priročnika na kratko predstavljamo nekaj postopkov, več podrobnih informacij pa je na voljo na spletni strani *Antidiskriminacijske informacijske platforme* [<http://antidiscrimination.etc-graz.at>, klikni *Info Platform Slovenia*].

ZAGOVORNIKA NAČELA ENAKOSTI (URAD ZA ENAKE MOŽNOSTI)

Pri Uradu za enake možnosti že od leta 2004 deluje Zagovornica načela enakosti. Institucija je nastala v okviru prenosa evropskih direktiv v notranjo zakonodajo.

Postopek pri zagovornici je neformalen in brezplačen, začne pa se na pisno ali ustno pobudo žrtve, ki jo mora podati v roku enega leta od domnevno diskriminatornega dejanja. Namen postopka pred zagovornico ni v pridobitvi odškodnine ali kaznovanju storilca, temveč odkrivanje in opozarjanje na diskriminacijo. Zagovornica tako zgolj izda pisno nezavezujoče mnenje ter priporočila, kako diskriminacijo odpraviti. V primeru, da kršitelj ali kršiteljica ne sledi njenim priporočilom, lahko zagovornica posreduje primer pristojni inšpekciji. Kršitve prepovedi posredne in neposredne diskriminacije ter nadlegovanja so namreč tudi prekrški, zato lahko prekrškovni organ po *Zakonu o uresničevanju načela enakega obravnavanja* izreče kazen plačila globe.

URAD VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Žrtve lahko o diskriminaciji obvestijo varuha/varuhinjo človekovih pravic. Varuh/varuhinja o primeru diskriminacije ne more odločiti, lahko pa kot neodvisen organ posreduje pri državnem organu, lokalni skupnosti ali nosilcu javnih pooblastil.

Posameznik se nanj/nanjo ne more obrniti neposredno, kadar so kršitelji osebe zasebnega prava, podjetja ali posamezniki kot fizične osebe, ki nimajo javnih pooblastil. V teh primerih mora zadevo najprej prijaviti drugim pristojnim organom, varuh pa lahko nadzoruje, ali so ti pravočasno in korektno ukrepali.

Postopek pred varuhom/varuhinjo je neformalen in brezplačen, vendar mora biti pobuda pisna in praviloma oddana v roku enega leta od dogodka diskriminacije. V pobudi mora posameznik opisati diskriminatorno ravnanje ter navesti, ali je žrtev že uporabila pravna sredstva zoper storilca, in če da, katera. Varuh/varuhinja v postopku zagotavlja zaupnost, zato anonimnih pobud ne obravnava. Praviloma tudi ne obravnava zadev, o katerih že tečejo sodni in drugi postopki (razen če gre za zavlačevanje postopka ali očitno zlorabo oblasti).

Varuh/varuhinja izda mnenje o obstoju kršitve in lahko predlaga, kako naj se nepravilnost odpravi. Kršitelj mu/ji je dolžan odgovoriti, kaj je bilo storjeno za odpravo kršitev.

Po tem ko je pobudnik izčrpal že vsa pravna sredstva, lahko varuh/varuhinja s soglasjem prizadetega vloži tudi pritožbo na Ustavno sodišče ali pa v zvezi z obravnavano pobudo poda zahtevo za presojo ustavnosti zakonov in drugih predpisov. Hkrati lahko z mnenji, priporočili in predlogi vpliva na organe oblasti, predvsem s pomočjo letnih poročil Državnemu zboru.

PODROČNI INŠPEKTORATI

Ker prihaja do diskriminacije na vseh področjih družbenega življenja, so zanjo pristojne različne inšpekcijske službe. Če pride do domnevne diskriminacije v zdravstvenem domu ali bolnišnici, je za njeno odpravo pristojen *Zdravstveni inšpektorat*. Za odpravo diskriminacij pri zaposlovanju ali delu je pristojen *Inšpektorat za delo*. Če pride do diskriminacije v šoli ali na univerzi, mora ukrepati *Inšpektorat za šolstvo in šport*, pri diskriminacijah v upravnih postopkih pred državnim organom pa *Upravna inšpekcija*.

Inšpektor mora obravnavati prijave, pritožbe, sporočila in druge vloge s svojega področja in vlagatelje na zahtevo obvestiti o svojih ugotovitvah in ukrepih. Po opravljenem postopku inšpektor izda sklep, s katerim odloči, ali je prišlo do kršitve ali ne. Kršitelju lahko prepove nadaljnje diskriminatorno ravnanje in odredi ustrezne ukrepe, s katerimi zavaruje žrtev pred povračilnimi ukrepi. Če inšpektor ugotovi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, lahko zoper kršitelja poda kazensko ovadbo. Če je kršitelj storil prekršek, izvede postopek po *Zakonu o prekrških* in kršitelju naloži plačilo denarne kazni (globe) ali predlaga, da o tem odloči sodišče.

SODIŠČA (CIVILNO, DELOVNO IN SOCIALNO, KAZENSKO, UPRAVNO, USTAVNO)

Žrtve diskriminacije imajo vedno možnost zahtevati varstvo svojih pravic v sodnih in upravnih postopkih in pred drugimi pristojnimi organi, imajo pa tudi pravico do odškodnine po splošnih pravilih civilnega prava. To pomeni, da lahko podajo kazensko ovadbo na policijo ali tožilstvo, če menijo, da je bilo z diskriminacijo storjeno kaznivo dejanje. Lahko vložijo tožbo na civilno sodišče, s katero zahtevajo prenehanje diskriminatornih dejanj, vrnitev v prejšnje stanje, opravičilo, objavo sodbe ali celo odškodnino zaradi povzročene materialne in nematerialne škode. Če je prišlo do diskriminacije na področju zaposlovanja ali socialnih zavarovanj, lahko vložijo tožbo na delovno in socialno sodišče. Pobudo za presojo ustavnosti zakona ali drugega predpisa pred ustavnim sodiščem lahko poda vsakdo, če izkaže svoj pravni interes. Ta je podan, če ureditev neposredno in konkretno posega v njegove pravice ali obveznosti oziroma kadar bi morebitna odločitev ustavnega sodišča (o neskladnosti ureditve z ustavo) lahko izboljšala ali spremenila pravni položaj prizadetega. Ustavno sodišče presoja skladnost zakonov z določbami ustave ter ratificiranimi in objavljenimi mednarodnimi pogodbami. To pomeni, da mora upoštevati tudi obvezujoče določbe virov evropskega prava. Pod določenimi pogoji je pristojno tudi za presojo ustavnosti in zakonitosti podzakonskih predpisov in splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil.

MEDNARODNE INSTITUCIJE

Za obravnavo primerov diskriminacije so pristojna tudi nekatera mednarodna telesa.

EVROPSKA KOMISIJA

Posebni postopki glede diskriminacije pred Evropsko komisijo niso predvideni, je pa nanjo mogoče nasloviti pismo ali vprašanje o interpretaciji evropskega prava. Evropska komisija zbira tudi informacije o tem, kako se protidiskriminacijska zakonodaja v državah članicah izvaja v praksi.

SODIŠČE EVROPSKE SKUPNOSTI

Na Sodišče Evropske skupnosti posamezniki/posameznice ne morejo vlagati pritožb, to lahko stori samo država članica proti drugi državi članici ali Evropska komisija proti državi članici. Nacionalno sodišče pa lahko nanj naslovi vprašanje, s katerim zaprosi za obrazložitev in pomen določb evropske zakonodaje. To možnost lahko sodišču predlaga tudi stranka v postopku.

ODBOR NEODVISNIH STROKOVNJAKOV PRI SVETU EVROPE

Odbor neodvisnih strokovnjakov je telo, ki deluje pri Svetu Evrope in na katerega je mogoče nasloviti skupinske pritožbe zaradi kršitev ekonomskih in socialnih pravic, ki so določene v *Evropski socialni listini* ter v spremenjeni *Evropski socialni listini*. Ta v členu E določa prepoved diskriminacije.

KOMISAR SVETA EVROPE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Žrtve diskriminacije se lahko pisno obrnejo na Komisarja Sveta Evrope za človekove pravice, ki zbira informacije o stanju človekovih pravic v

državah članicah Sveta (med njimi je tudi Slovenija), vsakih nekaj let pa države tudi obišče in pripravi poročila. V primeru hudih kršitev lahko opravi izreden obisk, kot je to pri nas že storil komisar Thomas Hammarberg ob prisilni preselitvi romske družine.

ODBORI PRI ORGANIZACIJI ZDRUŽENIH NARODOV

Pri Organizaciji Združenih narodov delujejo odbori, ki so bili ustanovljeni z nekaterimi najpomembnejšimi konvencijami na področju človekovih pravic. Za področje diskriminacije v Sloveniji je relevantnih šest odborov:

- Odbor za odpravo rasne diskriminacije (CERD), ustanovljen z *Mednarodno konvencijo o odpravi rasne diskriminacije*;
- Odbor za človekove pravice (HRC), ustanovljen z *Mednarodnim paktom za državljanske in politične pravice*;
- Odbor za odpravo diskriminacije žensk (CEDAW), ustanovljen z *Mednarodno konvencijo za odpravo diskriminacije žensk*;
- Odbor za otrokove pravice (CRC), ustanovljen s *Konvencijo o otrokovih pravicah*;
- Odbor proti mučenju (CAT), ustanovljen s *Konvencijo proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju*;
- Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (CESCR), ustanovljen z *Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*.

Poleg navedenih odborov obstaja tudi Odbor za zaščito pravic vseh delavcev migrantov in članov njihovih družin, vendar za Slovenijo ni relevanten, ker še ni ratificirala *Mednarodne konvencije o zaščiti vseh delavcev migrantov in članov njihovih družin*, s katero je bil odbor ustanovljen. Z ratifikacijo prvih šestih konvencij pa so te za Slovenijo postale zavezujoče. To pomeni, da jih mora spoštovati in v periodičnih poročilih redno poročati o stanju v državi.

Država lahko sprejme tudi pristojnost odborov, ki presojaajo individualne pritožbe žrtev, med drugim žrtev diskriminacije. Slovenija je sprejela

pristojnost vseh štirih odborov, ki sprejemajo takšne pritožbe (Odbor za človekove pravice, Odbor proti mučenju, Odbor za odpravo diskriminacije žensk in Odbor za odpravo rasne diskriminacije). To pomeni, da lahko posamezniki in posameznice, ki menijo, da so bili diskriminirani in so jim bile kršene pravice, zaščitene s konvencijami, vložijo individualno pritožbo na ustrezen odbor. Pri tem obstajata dva pogoja. Prvi je, da je pred vložitvijo pritožbe na mednarodno telo potrebno izčrpati vsa pravna sredstva, ki so na voljo v državi, saj mora ta dobiti priložnost, da sama popravi storjene krivice. Šele če se to ne zgodi, kar se dokaže s predhodno uporabo vseh pravnih sredstev, se lahko posamezniki obrnejo na mednarodna telesa. Drugi pogoj pa je, da zadeve ne sme obravnavati kako drugo mednarodno telo. S tem želi mednarodna skupnost preprečiti, da bi se različna telesa hkrati ali zaporedoma ukvarjala z istimi primeri.

EVROPSKO SODIŠČE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Najpomembnejša mednarodna sodna instances je Evropsko sodišče za človekove pravice, ki je bilo ustanovljeno z *Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*.

Na to sodišče lahko posamezniki vložijo tožbo zoper svojo državo, če so bili diskriminirani. Pri vlaganju tožb na Evropsko sodišče za človekove pravice je treba biti pozoren na procesne pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da sodišče tožbo sploh sprejme v obravnavo. Prvi pogoj je šestmesečni rok, v katerem mora biti tožba vložena, drugi pogoj pa je izčrpanje vseh notranjih pravnih sredstev, ki so na voljo v državi. Tako je v Republiki Sloveniji potrebno sprožiti vse postopke, vključno z ustavno pritožbo na Ustavno sodišče. Šele če je žrtev neuspešna tudi v postopku pred ustavnim sodiščem, lahko vloži tožbo na Evropsko sodišče.

Žrtvam pa ni potrebno izčrpati vseh domačih pravnih sredstev, če lahko dokažejo, da so ta zanje neučinkovita. Tako je na primer enajst izbrisanih prebivalcev Slovenije doseglo obravnavo svojega primera, kljub

temu da doma niso izčrpali vseh pravnih sredstev; dokazali so namreč, da so nekateri drugi izbrisani svoje primere uspešno pripeljali do Ustavnega sodišča, vendar ker so odločbe Ustavnega sodišče ostale neizvršene, so izbrisani zatrjevali, da pravna sredstva v Republiki Sloveniji niso učinkovita, saj jih ni mogoče izvršiti, če se tako odločita izvršilna in zakonodajna veja oblasti.

MEDIJI IN DISKRIMINACIJA

MEDIJI O DISKRIMINACIJI

Pri preprečevanju razširjanja medijskih vsebin, ki spodbujajo k neenakopravnosti in sovraštvu, imajo poleg medijskih regulatorjev in samoregulatorjev pomembno vlogo državljani in državljanke, ki opozarjajo na nesprejemljive medijske prakse. Ob tem pa odločilno vlogo odigrajo tudi mediji sami; ti namreč lahko prispevajo k temu, da se državljani in državljanke vključujejo v javno razpravo o uresničevanju načel enakosti in da se pristojne institucije odzovejo na njihove pobude.

Mediji lahko širijo vednost o spornih praksah in primerih diskriminacije, dajejo glas žrtvam diskriminacije, iščejo odgovore in s tem spodbujajo pristojne službe k ukrepanju; tako lahko delujejo kot generator uresničevanja načel enakosti in enakih možnosti v družbi.

Odločitev o tem, da bo medij pozoren na različne pojavne oblike diskriminacije, bi morala biti sestavni del uredniške politike vsakega medija. Čeprav se morda zdi samoumevna, pa je ta odločitev na preizkušnji že pri izbiri novinarja, novinarske zvrsti, obsega, rubrike, termina objave, naslova in drugih uredniških odločitev pri poročanju o določeni temi, povezani z diskriminacijo. Ker so zagovorniki ali izvajalci diskriminatornih ukrepov in dejanj pogosto nosilci družbene ali politične moči, se mediji na pojave diskriminacije včasih odzivajo tudi glede na to, v kakšnem razmerju so lastniki ali upravljavci medija do teh centrov moči.

Če mediji na primer izvedo, da neki župan napoveduje gradnjo soseske za »posebne skupnosti« na obrobju mesta, morajo novinarji in novinarke ter njihovi uredniki in urednice poiskati tudi odgovor na vprašanje, ali tovrstni načrti lahko pomenijo diskriminacijo. Novico o takšnih prizadevanjih bi morala pospremiti vrsta informacij in razlag državnih organov in/ali nevladnih organizacij, ki delujejo na področju preprečevanja diskriminacije, ter mnenja pripadnikov skupnosti, ki bi jih takšen ukrep prizadel. Na tak način lahko mediji prispevajo k prepoznavanju, onemogočanju ali sankcioniranju diskriminatornih dejanj in ukrepov, hkrati pa dajejo možnost posameznikom in skupnostim, ki so žrtve neenakega obravnavanja, da spregovorijo o svojem položaju in (diskriminatornih) ukrepih, ki so jih ali bi jih lahko doleteli.

Prispevki o diskriminaciji morajo temeljiti na pravnih razlagah, enako pomembna pa je tudi ponazoritev konkretnega diskriminatornega dejanja in njegovih učinkov. Zato morajo novinarji in novinarke poleg stikov s predstavniki organov in organizacij, ki izvajajo nadzor, preučujejo pojave diskriminacije ali nastopajo kot pravni zagovorniki žrtev diskriminacije, skrbno in brez predsodkov vzpostavljati tudi stike s samimi akterji. Pri tem je še posebej občutljivo področje vključevanje izjav žrtev diskriminacije. Žrtve se namreč lahko izogibajo javnemu nastopanju in se bojijo nadaljnjih ukrepov. V takih primerih je potrebno, da novinar ali novinarica sogovornika opozori na način in morebitne posledice objave prispevka, se z njim dogovori glede navajanja podrobnosti iz pogovora in razpoložljivih dokumentov, glede navajanja imena sogovornika in drugih občutljivih podatkov ter da se drži dogovora.

Predstavitev dejstev ter izbira besed in izjav sogovornikov sta pri poročanju o diskriminaciji zelo pomembni. Treba si je prizadevati za celovito in pošteno prikazovanje pomembnih dejstev in akterjev ter se izogibati senzacionalističnemu in poenostavljenemu poročanju. Pri tem so lahko primerne različne novinarske zvrsti – od reportaž do portretov, intervju-

jev, dokumentarnih oddaj in tematskih omizij. Povsem neprimerni pa so tisti formati člankov ali oddaj, ki z načrtno izbiro sogovornikov, znanih po sovražnem govoru, ali s sprožanjem anonimnega telefonskega glasovanja o vprašanih, povezanih s temeljnimi človekovimi pravicami, uprizarjajo šov in ustvarjajo poligon za izražanje in zagovarjanje skrajnih rešitev in nestrpnih stališč, za razklanost, pogosto tudi sramotenje in verbalni linč posameznikov, ki so žrtev diskriminacije.

DISKRIMINACIJA V MEDIJIH

Mediji lahko spodbudijo razumevanje položaja različnih manjšin in žrtev diskriminacije, s pristranskim in stereotipnim prikazovanjem pa lahko, nasprotno, reproducirajo neenakopravnost, sovraštvo in nestrpnost. Z izbiro govorcev določajo, kdo lahko razpravlja o določeni temi. Raziskave na primer kažejo, da se ženske v medijih pojavljajo redkeje kot moški. Raziskava *Mediji za državljane* (Mirovni inštitut, 2006) je ob natančnem spremljanju vseh osrednjih televizijskih poročil javne televizije in največje komercialne televizije v Sloveniji (Dnevnik in 24 ur), ki je potekalo marca 2006, pokazala, da so se moški akterji v teh oddajah pojavljali več kot petkrat pogosteje kot ženske.¹

Pri obravnavi številnih tem, še posebej tistih, ki zadevajo položaj manjšin in deprivilegiranih družbenih skupin, se mediji večkrat poslužujejo jezikovnih sredstev in argumentacijskih strategij, ki jih imenujemo »Mi-diskurz«. Ta se jasno pokaže, kadar so v medijskih reprezentacijah pripadniki večinske in dominantne družbene skupine predstavljeni v pozitivni luči, kot nevtralni in nedolžni akterji, ki predstavljajo normalnost: 'Takšni smo *Mi*.' Pripadniki manjšinskih družbenih skupin, torej *Drugi*, pa so predstavljeni kot grožnja našemu družbenemu, ekonomskemu in kulturnemu redu. Ob takem poročanju novinarji in novinarke

1 Glej: Petkovič, Brankica in drugi. 2006. *Mediji za državljane*. Ljubljana: Mirovni inštitut. [<http://mediawatch.mirovni-institut.si/media4citizens/>].

pogosto uporabljajo izraze, ki so sicer povezani z naravnimi nesrečami ali vojnimi razmerami (npr. 'Ulice so *preplavili* tisoči demonstrantov' ali 'Muslimanske proteste je sprožila *vojna* karikatur'). Tovrstne medijske vsebine in prakse so diskriminatorne.

Sporne medijske prakse se med drugim odražajo v tem, da mediji o manjšinskih skupinah poročajo predvsem ob konfliktnih situacijah. Kadar pa teče razprava o temah, ki so prepoznane kot družbeno pomembne, pa predstavniki teh družbenih skupin le redko nastopijo v medijih. Celo v prispevkih o temah, ki zadevajo pripadnike manjšinskih skupnosti, pogosto prevladujejo govorci zunaj teh skupnosti, glas manjšine pa ni oziroma je komajda predstavljen. V že omenjeni raziskavi *Mediji za državljanje* (Mirovni inštitut, 2006) je analiza petnajstih izbranih lokalnih in nacionalnih slovenskih medijev, ki je potekala februarja 2006, pokazala, da je bilo v prispevkih o temah, povezanih z muslimani in islamom, razmerje zastopanosti predstavnikov »islamskega« in »zahodnega« sveta skoraj dva proti osem.

Tudi izbor vizualnega gradiva lahko pri prikazovanju in predstavljanju manjšinskih skupnosti legitimira in upravičuje predsodke in diskriminacijo. Pogosto gre za splošno pripisovanje negativnih značilnosti celotni družbeni skupini (stereotipiziranje). Tako so bili na primer televizijski prispevki o izbrisanih v preteklih letih velikokrat opremljeni s posnetki generala JLA, četudi častniki JLA predstavljajo majhen delež izbrisanih prebivalcev (2–3 %). Prispevki o Romih v časopisih in na televiziji vztrajno prikazujejo zanemarjene dele romskih naselij ali umazane romske otroke, četudi bi lahko izbrali prizore urejenih romskih naselij ali otrok.

Diskriminatorne medijske prakse se nadalje odražajo tudi pri poročanju o postopkih na sodiščih. Novinarji pogosto navajajo etnično poreklo (domnevnega) storilca kriminalnih dejanj, če gre za pripadnika manjšinskih skupnosti, ne pa tudi v primerih, ko gre za pripadnika večinskega naroda.

Pogosto se dogaja, da niso novinarji tisti, ki v programskih vsebinah medijev razširjajo sovražni govor in spodbujajo ali upravičujejo diskriminatorna dejanja, ampak pa ga širijo akterji, s katerimi se novinarji pogovarjajo ali katerih besede povzemajo. Eden takšnih odmevnejših primerov je nastop poslanca in predsednika Slovenske nacionalne stranke v televizijski oddaji, kjer je spodbujal sovraštvo do pripadnikov romske skupnosti tudi potem, ko ga je voditeljica opozarjala, da je to nedopustno. Ta primer je spodbudil številne pritožbe, kritike in razprave, vendar vodstvo programa, urednik in voditeljica oddaje niso prevzeli odgovornosti, temveč so za razširjanje sovražnega govora krivili govorca. A v takih primerih bremena razširjanja sovražnega govora in spodbujanja ali upravičevanja diskriminatornih dejanj ne moremo v celoti prenesti na govorce. Novinarji in uredniki imajo možnost poseganja v programske vsebine in – ko gre za intervju ali izjave v živo – govorca prekiniti ter opozoriti na norme ali celo končati pogovor, če se govorec na opozorila ne odzove. V primeru poročanja lahko novinar izbere najpomembnejše poudarke določene izjave in jih takoj zatem postavi v kontekst norm o prepovedi razširjanja sovraštva in spodbujanja k neenakopravnosti. S tem bralce, poslušalce ali gledalce seznani s ključnimi sporočili dogodka in hkrati opozori na njihove sporne dimenzije.

MEDIJSKA POLITIKA

Delovanje medijev – ustvarjanje in razširjanje medijskih vsebin – v veliki meri temelji na mednarodnih in domačih predpisih o varovanju ene od temeljnih človekovih pravic: pravice do svobode izražanja, sprejemanja in razširjanja informacij, idej, mnenj in stališč. Vendar pa je svoboda izražanja v medijih – kot tudi na vseh drugih področjih – omejena z zakonom, ki ščiti človekovo dostojanstvo ter prepoveduje ustvarjanje in razširjanje vsebin, ki izzivajo, spodbujajo ali razpihujejo narodno, rasno, versko ali druge oblike neenakopravnosti in sovraštva ter (s tem) spodbujajo k diskriminaciji. Tovrstne omejitve predpisuje medijska za-

konodaja, nekateri mediji in njihovi ustvarjalci in ustvarjalke pa so se k njej zavezali tudi v obliki samoregulacije (etični standardi, kodeksi, častna razsodišča).

EVROPSKA ZAKONODAJA

Direktiva o televiziji brez meja

Direktiva o avdio- vizualnih medijskih storitvah

Edini obvezujoči predpis na ravni Evropske unije, ki v celoti naslavlja medijsko dejavnost, je *Direktiva o televiziji brez meja* (89/552/EEC). Direktiva je bila sprejeta leta 1989, spremenjena leta 1997, pravkar pa poteka sklepna faza njene temeljitejše prenove. Nov dokument se bo imenoval *Direktiva o avdio-vizualnih medijskih storitvah*.

Člen 22a trenutno še veljavne različice direktive določa, da morajo države članice zagotoviti, da televizijski programi ne vsebujejo spodbujanja k sovraštvu na podlagi rase, spola, vere ali narodnosti, predlog spremenjene in dopolnjene direktive pa v členu 3d določa, da morajo države članice zagotoviti, da avdiovizualne vsebine ne bodo vključevale ali promovirale diskriminacije na osnovi spola, rasnega ali etničnega porekla, narodnosti, religije ali vere, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti.

Dokumenti Sveta Evrope

Vrsta dokumentov Sveta Evrope vključuje določila o vlogi medijev pri uveljavljanju načel enakosti in enakopravnosti. Med njimi moramo omeniti naslednje:

- *Evropska konvencija o čezmejni televiziji* (sprejeta leta 1989, spremenjena 2002), ki v 7. členu določa, da morajo izdajatelji televizijskih programov pri razširjanju programskih vsebin spoštovati človeško dostojanstvo in temeljne pravice, zlasti pa ne smejo spodbujati rasnega sovraštva;
- *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin* (sprejeta leta 1994, v veljavo stopila 1998), ki v 9. členu določa, da morajo države članice Sveta Evrope v okviru svojih pravnih sistemov pripadnikom narodnih manj-

šin zagotoviti dostop do medijev, pospeševati strpnost in omogočati kulturno raznolikost;

- *Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih* (iz leta 1992), ki v 11. členu določa, da morajo države članice Sveta Evrope v skladu s položajem vsakega jezika zagotoviti, omogočiti ali spodbujati ustanovitev medijev oziroma ustvarjanje in razširjanje programskih vsebin v regionalnih in manjšinskih jezikih;
- *Zbirka splošnopoličnih priporočil Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti* (ECRI) iz leta 2000, ki medijem priznava dejavno vlogo pri širjenju kulture strpnosti in medsebojnega razumevanja; hkrati določa, da morajo države članice Sveta Evrope zagotoviti, da so ustna, pisna, avdiovizualna in druge oblike izražanja, vključno z elektronskimi mediji, ki podžigajo sovraštvo, razlikovanje ali nasilje proti rasnim, narodnostnim ali verskim skupinam ali proti njihovim članom, zakonito uvrščena med kazniva dejanja;
- *Priporočilo Odbora ministrov državam članicam o medijih in promociji kulture strpnosti* (R (97) 21) iz leta 1997, ki ugotavlja, da lahko mediji v boju proti nestrpnosti odigrajo pozitivno vlogo, zlasti s spodbujanjem razumevanja med različnimi etničnimi, kulturnimi in verskimi skupinami. Priporočilo našteva številne ukrepe za promocijo kulture strpnosti, ki jih lahko države članice Sveta Evrope sprejmejo na področjih izobraževanja novinarjev, delovanja novinarskih in medijskih združenj, sprejemanja etičnih standardov, uvajanja programskih vsebin v medijih in pri oglaševanju;
- *Priporočilo Odbora ministrov državam članicam o sovražnem govoru* (R (97) 20) iz leta 1997, ki navaja, da morajo biti države v okviru svojega pravnega reda in pravne prakse v primeru razširjanja sovražnega govora posebej pozorne na vlogo medijev; glede preprečevanja sovražnega govora pa dokument izpostavlja posebno odgovornost vlade, državnih organov in uslužbencev;
- *Priporočilo Odbora ministrov državam članicam o enakosti žensk in moških v medijih* (R (84) 17) iz leta 1984, ki spodbuja vladne ukrepe za promocijo enakosti žensk in moških v elektronskih in tiskanih medijih.

SLOVENSKA ZAKONODAJA

V prvem delu priročnika smo izpostavili vsebini 63. člena ustave in 300. člena kazenskega zakonika – oba člena sta pomembna tudi na področjih delovanja medijev.

Za vprašanja diskriminacije v povezavi z mediji je posebej pomemben *Zakon o medijih*, ki medijem med drugim prepoveduje razširjanje nestrpnih in diskriminatornih vsebin.

Zakon o medijih

8. člen

Prepovedano je z razširjanjem programskih vsebin spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni, ter izzivati narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo ali nestrpnost.

Zakon o RTV Slovenija

Podobno kot *Zakon o medijih* tudi *Zakon o RTV Slovenija* v 5. členu določa, da morajo novinarji, uredniki in drugi ustvarjalci programov RTV Slovenija pri svojem delu »spoštovati načela ustavnosti in zakonitosti pri oblikovanju programov, vključno s prepovedjo spodbujanja kulturne, verske, spolne, rasne, narodne ali druge oblike nestrpnosti«.

Pri spoštovanju načel enakopravnosti v medijih na ravni samoregulacije so pomembna določila *Poklicnih meril in načel novinarske etike v pro-*

Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija

Uvod v 12. poglavje

RTV Slovenija je dolžna zadovoljiti interese vseh družbenih slojev in skupin. [...] Programi RTV Slovenija naj ne razglašajo Romov za kriminalce, žensk za gospodinje, pogrešanih ljudi za žrtve, homoseksualcev za neplodne, starih ljudi za nesposobne ali ljudi katerega koli poklica, nagnjenja ali načina življenja za ljudi, ki si zaslužijo posmeh. Ljudje naj nastopajo v vseh možnih vlogah, ki odsevajo realnost.

gramih RTV Slovenija, ki so bila sprejeta leta 2000 in med drugim prinašajo podroben popis načel poročanja o narodnih skupnostih, verskih skupinah, ženskah, invalidih, spolnih manjšinah, starejših osebah ter otrocih in mladostnikih. Visoka poklicna merila naj bi preprečevala nestrpno poročanje o teh skupinah in zagotovila enakost obravnavanja.

Leta 2006 so bili sprejeti *Programski standardi RTV Slovenija*, ki določajo delovanje RTV hiše v skladu s spoštovanjem različnosti, s prispevanjem k strpnosti ter ob upoštevanju in spoštovanju večkulturnega značaja slovenske družbe. Programski standardi v sklepnem delu vsebujejo določilo, da mora biti obveza spoštovanja standardov vključena v individualne pogodbe med ustvarjalci programov in RTV Slovenija ter da se njihovo nespoštovanje obravnava kot težka kršitev delovnih obveznosti.

Programski standardi
RTV Slovenija

Določila, ki preprečujejo diskriminatorne medijske vsebine, so vključene tudi v *Kodeks Društva novinarjev Slovenije in Sindikata novinarjev Slovenije*, ki je bil leta 2002 sprejet v novi različici.

23. člen

Novinar se mora izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom in stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem. Diskriminacija zaradi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednacionalnih trenj niso dopustni.

Kodeks Društva
novinarjev Slovenije in
Sindikata novinarjev
Slovenije

Oglaševalska dejavnost je tesno povezana z mediji. Oglaševalski kodeks določa, da oglaševanje ne sme kršiti ustavnih določil ali vključevati vsebin, ki bi bile v nasprotju z veljavno zakonodajo. Določa tudi, da »oglaševanje ne sme nasprotovati samoumevni enakopravnosti med spoloma niti prikazovati moškega, ženske ali otroka na žaljiv oziroma podcenjujoč način«, ter da »ne sme žaliti verskih ali ateističnih prepričanj državljanov«.

Oglaševalski kodeks

INSTITUCIONALNI OKVIR

MEDIJSKI INŠPEKTOR

Slovenija je ena od redkih držav z medijskim inšpektorjem. Ta deluje pri Ministrstvu za kulturo in opravlja nadzor nad izvajanjem *Zakona o medijih* in *Zakona o RTV Slovenija*. Nanj se lahko obrnemo s pritožbo, če menimo, da so bila kršena zakonska določila o prepovedi spodbujanja k neenakopravnosti in izzivanja sovraštva in nestrpnosti s pomočjo razširjanja programskih vsebin medijev. Pri tem se moramo zavedati, da lahko medijski inšpektor od medija zahteva odpravo nepravilnosti, tega pa ne more storiti v primeru že storjenih enkratnih protipravnih dejanj. Inšpektorjev ukrep je torej učinkovit, če medij svoje vsebine razširja dlje časa. Ker so zakonske določbe o prepovedi spodbujanja k neenakopravnosti v medijih (razen v primeru oglasov) deklarativne narave in ker zakon o medijih ni predvidel sankcij za kršitve, medijski inšpektor na osnovi 8. člena *Zakona o medijih* ne more sprožiti postopka o prekrških in določati finančnih glob.

Na osnovi prepovedi diskriminacije v medijih se je na medijskega inšpektorja obrnil državljan, ki ni mogel doseči, da bi kabelski operater na njegovem območju zagotovil celodnevno predvajanje televizijskega programa RTV Kosovo. Inšpektor je ugotovil, da v tem primeru ne gre za kršitev *Zakona o medijih*, ker ta kabelskim operaterjem obvezno predpisuje samo predvajanje programov RTV Slovenija in televizijskih programov posebnega pomena – takšen status imajo nekateri lokalni in regionalni televizijski programi v Sloveniji.

PROGRAMSKI SVET RTV SLOVENIJA

Gledalci in poslušalci lahko v skladu z zakonom svoje pripombe in predloge glede programov RTV Slovenija, tudi glede (ne)upoštevanja načela enakega obravnavanja, naslovijo na programski svet RTV Slovenija.

Zakon mu namreč nalaga, da obravnava tovrstne pripombe in predloge, se do njih opredeli in generalnemu direktorju posreduje navodila glede sprememb, ki morajo biti uvedene v programih.

VARUH PRAVIC GLEDALCEV IN POSLUŠALCEV RTV SLOVENIJA

Varuh pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija bo ustanovljen v skladu z novim statutom RTV Slovenija in pravilnikom, ki ga je junija 2007 sprejel programski svet RTV Slovenija. Varuh bo kot samoregulacijski organ spremljal, v kolikšni meri ustvarjalci RTV programov spoštujejo številna poklicna, etična in programska načela, ki so jim zavezani. Deloval naj bi neodvisno, ob pripombah gledalcev in poslušalcev pa bo lahko tudi sam sprožal postopke. Njegove ugotovitve bodo ustvarjalci programov morali upoštevati, o njih pa bo redno poročal generalnemu direktorju, programskemu svetu in javnosti.

NOVINARSKO ČASTNO RAZSODIŠČE

Pritožbe glede spoštovanja določil novinarskega kodeksa obravnava Novinarsko častno razsodišče. Sestavlja ga devet novinarjev, ki jih Skupščina Društva novinarjev Slovenije in Skupščina Sindikata novinarjev Slovenije imenuje za dobo štirih let.

V obdobju od julija 2005 do novembra 2006 je Novinarsko častno razsodišče obravnavalo 20 pritožb. V devetih primerih so razsodili, da so novinarji oziroma mediji kršili kodeks novinarske etike. V takšnih primerih sledi sankcija javne objave razsodbe, v skrajnem primeru pa tudi izključitev novinarja oziroma novinarke iz novinarskih organizacij.

OGLAŠEVALSKO RAZSODIŠČE

V primeru oglaševalskega samoregulacijskega organa je možna sankcija za objavo oglasa, ki krši oglaševalski kodeks, njegov umik. Pritožbe glede oglasov obravnava Oglaševalsko razsodišče, ki deluje v okviru Slo-

venske oglaševalske zbornice, sestavlja ga sedem članov, predstavnikov treh združenj v okviru zbornice (združenje medijev, združenje oglaševalcev in združenje oglaševalskih agencij).

SPODBUJANJE URESNIČEVANJA NAČELA ENAKIH MOŽNOSTI V MEDIJSKI INDUSTRIJI

V nekaterih evropskih državah so vlade, nevladne organizacije, manjšinske skupnosti in mediji razvili posebne mehanizme z namenom prispevati k uveljavljanju načela enakih možnosti pri dostopu manjšin do medijev, prispevati k boljši zastopanosti manjšin v medijih in odpravljanju diskriminatornega poročanja medijev o manjšinah. V ospredju teh prizadevanj so zlasti javne radiotelevizije.

Med dobre medijske prakse sodijo programi iskanja, usposabljanja, štipendiranja in zaposlovanja nadarjenih in ustvarjalnih kadrov iz manjšinskih skupnosti, skrb za čim bolj proporcionalno zastopanost manjšin v kadrovski sestavi, še posebej v uredništvih poročil, skrb za produkcijo izobraževalnega, dokumentarnega in dramskega programa, ki prispeva k promociji načel enakih možnosti in enakopravnosti, k integraciji manjšin in k družbeni koheziji, skrb za izobraževanje vseh zaposlenih v medijskih hišah – od vratarjev do predsednikov uprav – o načelih kulturne raznolikosti, enakih možnosti in enakega obravnavanja, skrb za izkazovanje verodostojnosti preko sistema obravnavanja pripomb in predlogov bralcev, poslušalcev ali gledalcev (na primer z imenovanjem varuha pravic gledalcev, poslušalcev oziroma bralcev znotraj medijskih hiš). V Sloveniji se je za uvedbo takšnega varuha odločila javna radiotelevizija.

Nekatere medijske hiše med bralci, poslušalci in gledalci opravljajo anketne in raziskave. Njihovo delo se ocenjuje tudi glede na poročanje o manjšinskih skupnostih ali morebitno diskriminatorno poročanje. V nekaterih medijskih hišah, kot je na primer londonski *Guardian*, uredništva

redno pripravljajo razprave s ciljnimi skupinami bralcev iz manjšinskih skupnosti in o tem poročajo v javno dostopnih letnih »revizijskih« poročilih o etiki in družbeni odgovornosti časopisne hiše.

K spodbujanju uresničevanja načel enakih možnosti in enakega obravnavanja v medijski dejavnosti prispevajo tudi raziskave medijske politike in medijskih vsebin, med njimi raziskave *Agencije Evropske unije za temeljne pravice* (nekdanji Center Evropske unije za monitoring rasizma in ksenofobije, www.fra.europa.eu), raziskave v okviru Evropske mreže za manjšine in medije *Online/More Colour in the Media* (www.olmcm.org) ter raziskave *Evropskega programa za spremljanje in zagovorništvo* (www.eumap.org). Večina teh raziskav naslavlja ustvarjalce medijske politike, medijske hiše in njihove upravljavce ter vsebuje vrsto priporočil glede odpravljanja spornih medijskih praks in glede politike upoštevanja načel enakih možnosti, enakega obravnavanja in kulturne raznolikosti.

Na območju Slovenije deluje Mirovni inštitut kot nevladna organizacija, ki že vrsto let objavlja raziskave s tega področja, dostopne tudi na spletni strani <http://mediawatch.mirovni-institut.si>. Med njimi je že omenjena raziskava v okviru projekta *Mediji za državljane* s priporočili, ki naslavlja ustvarjalce medijske politike in medijsko skupnost v Sloveniji. Priporočila so objavljena na spletnem naslovu <http://mediawatch.mirovni-institut.si/media4citizens/priporocila.htm>.

Mirovni inštitut ureja tudi spletne strani o pojavljanju diskriminaciji v Sloveniji, kjer lahko dobite dodatne informacije o tej problematiki: <http://www.antidiscrimination.etc-graz.at/cms/index.php?id=102>.

